

BIBLIOTEKA
SHTETIT

SH-32

JK 17

SHEFQET XHAFA

PAJTIMI

TREGIME

854-32

854 32

SHTETI I SHKËRIT
SHTETI I SHKËRIT

PAJTIMI

Tregime

SHTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHËRI»

Redaktore: *Irena Dono*
Piktor: *Spiro Kristo*

Tirazhi 4.000 kopje Format 70x100/32 Stash: 2204-72

Shtyp Drejtoria Qendrore Poligrafike
Shtypshkronja «8 NËNTORI» — Tiranë, 1974

PAJTIMI

Në zyrën e shefit të repartit Terezina hyri me ndrojtje. Padashur fytyra e saj ë bardhë mori një ngjyrë të kuqe. Shefi diçka po shkruante mbi një regjistër të madh. Fytyra e tij e gjerë dhe e mbushur, syzet dhe flokët e zbardhur i ngjallën vajzës së re respekt.

— Ju jeni shoku Azem? — e pyeti ajo.

— Po — iu përgjigj ai pa ndërprerë punën.

— Zyra e kuadrit më dërgoi te ju.

Ai ngriti kokën, hoqi syzet dhe, si fshiu sytë, tha:

— Ju kanë dërguar si nxënëse?..

— Jo... Jam teknike e mesme — tha ajo pak si me mburrje dhe i zgjati letrën që i kishte dhënë kuadri. Shefi e vështroi për një çast sikur donte ta maste me sy.

Në shtëpinë e Terezinës të gjithë ishin mekanikë, babai, vëllezërit dhe xhaxhallarët e saj. Edhe Terezina. megjithëse ishte vajzë, nuk shpëtoi dot nga ky zanat.

Ti, Terezina, mund të punosh si frezatore — i thoshin shpesh ata. Sipas tyre ky zanat ishte më i përshtatshëm për vajza.

— Keni punuar ndonjëherë në frezë? — e pyeti shefi me një ton të rëndë e tërë autoritet.

— Kam punuar pak kohë në oficinën e shkollës — iu përgjigj vajza, e cila nga toni i rëndë i shefit e ndjente veten si në gjemba.

— Atëherë, vajzë e mirë, nesër do të fillosh nga puna — foli shefi.

Një emocion ia përshkoi trupin vajzës së re në këto çaste. Janë emocionet e zakonshme që të pushtojnë kur fillon punën për herë të parë. Ti ëndërron, të duket vetja e madhe, e pjekur.

Një vajzë e gjatë dhe e bukur hyri me të shpejtë në zyrë. Vajza mbante disa çelësa në dorë. Ajo i hodhi Terezinës një vështrim plot kureshtje dhe i buzëqeshi lehtë.

— E ndreqe? — pyeti shefi me atë tonin e tij të zakonshëm.

— E ndreqa, shoku Azem — tha ajo. — Megjithatë, në qoftë se makina nuk punon mirë, më thërrisni përsëri.

— Të lumtë, vajzë! — tha ai i kënaqur nga fjalët e saj.

Terezina e mori me mend se vajza ishte rimontiere. Kjo gjë i bëri shumë përshtypje. Gjer tani ajo nuk kishte dëgjuar që vajzat merren edhe me rregullimin e makinave.

— Mund të shkoj, shoku Azem? — pyeti ajo pas pak.

— Jo, prit pak. Diçka dua të të them — shtoi ai, ndërsa vazhdonte të shkruante mbi atë regjistrin e madh që kishte përpara.

Terezina e kuptoi se tani duhej të dilte jashtë. Nuk kishte ndonjë arsye që të qëndronte më gjatë.

Shefi i kishte thënë që nesër të fillonte punën dhe kjo ishte e mjaftueshme për të.

Terezina doli nga zyra e shefit, po i hodhi edhe një herë sytë andej para se të largohej. Remontierja fliste e bënte gjeste me duar.

— Si e quajnë atë vajzë? — pyeti ajo një punëtor që ishte aty pranë.

— Cilën, sportisten? — tha ai. — Flutura e quajnë, Flutura.

— Pse, merret me sport ajo?

— Po, luan basketboll — tha punëtori duke filluar përsëri punën.

Terezina u largua nga punëtori dhe filloi të vinte rrotull nëpër repart. Vëmendjen ia tërhoqën proceset e ndryshme të punës dhe makinat e shumta gjigante që i komandonin disa vajza të cilat ishin moshatare me të.

«Sa gjë e çuditshme», tha ajo me vete. Pastaj vajti te vendi ku do të punonte. Makina ishte fare e re, pa filluar ende nga puna. Pak më tutje punonte një frezë tjetër e cila ishte më e madhe se freza e saj. Ajo pa se aty punonte një djalë i gjatë flokëverdhtë, i cili i hodhi vajzës një vështrim tërë kureshtje.

Ai diçka deshi të pyeste, po Terezinës s'i pëlqeu vështrimi i tij dhe i hodhi një shikim të egër.

«Shpejt do të njihem me të gjithë e do të zë shoqëri. E sidomos me atë sportisten, e cila m'u duk një vajzë e dashur», mendoi me vete tek po dilte nga uzina.

* * *

Të nesërmen shefi i repartit e priti buzagaz — Ja, kjo është makina ku do të punosh — i tha ai. — Siç e shikon freza është fare e re. Duhet ta ruash e ta mbash pastër. Pranë ke edhe këtë shokun, të cilin mund ta pyesësh në qoftë se gjatë punës has ndonjë pengesë.

Ai u largua duke e lënë vajzën ballë për ballë me makinën e saj. Nga ana praktike Terezina e ndjente veten ca të dobët. Koha e paktë që kishte punuar në oficinën e shkollës ishte e pamjaftueshme. Pastaj edhe detalet që ata prodhonin ishin mësimore. Në uzinë çdo detal i nënshtrohej kontrollit dhe futej në magazinë. Kjo gjë e shqetësonte shumë vajzën e re. A do të ishte ajo vallë në gjendje t'i përgjigjej cilësisë së prodhimit?

Ditët e para e pati ca të vështirë, po dalngadalë u ambientua me punën dhe me njerëzit.

Njerëzit filluan ta donin dhe ta respektonin. Një shoqëri të ngushtë Terezina zuri me Fluturën. Ajo iu duk një shoqe shumë e mirë, e dashur dhe e sjellshme. Ajo u mërzi shumë kur mori vesh historinë e hidhur të Fluturës, martesën dhe ndarjen e saj.

Burri i sai ishte pikërisht ai frezatori të cilin Terezina e kishte pranë. Flutura kishte edhe një vajzë që e quanin Kozeta.

*
*
*

Tani me shokun e saj të punës Terezina sillej ftohtë. Ata flisnin vetëm atëherë kur kishin për t'i marrë ndonjë vegël njëri-tjetrit. Vajza, kur mori vesh se Shkëlqimi kishte qenë burri i Fluturës, ndjente për të neveri. Shkëlqimi dukej njeri nervoz dhe i mbyllur në vetvete. Terezinës i dukej sikur ai mbante qëndrim armiqësor, ndoshta nga shoqëria e ngushtë që ajo kishte me Fluturën. Kështu kalonte koha dhe Terezina vazhdonte të punonte në frezën e saj. Deri atëherë ajo nuk kishte hasur në ndonjë vështirësi.

Një ditë në mëngjes shefi i repartit i thërriti që të dy frezatorët në zyrë. Ai u foli mbi rëndësinë e disa detaleve që do të bënin dhe nevojën e madhe që kishte ekonomia për to, prandaj kërkohej që ata të punonin bashkë, sepse vetëm ashtu ato detale mund të prodhoheshin më shpejt.

Në fillim vajza kundërshtoi me këmbëngulje. Nuk donte të punonte me atë njeri. Edhe Shkëlqimit nuk i pëlonte të punonte me Terezinën. Kjo gjë dukej në vështirësi që i hidhte shefit. Aty kishte dhe habi dhe kundërshtim. Shefi urdhëroi që ata të fillonin menjëherë nga puna. Dashur padashur Terezina u detvrua të punonte në mënyrë kolektive me Shkëlqimin. Detalin e fillonte Terezina duke i bërë procesin e parë të punës, kurse Shkëlqimi kryente operacionin përfundimtar. Duke shfrytëzuar më mirë kohën e punës, vajza arriti të bënte më shumë detale se ortaku i saj. Kjo gjë ra në sy të punëtorëve që punonin pranë tyre. Ata filluan ta ngacmonin:

— Ta kaloi vajza, or Shkëlqim!.. Lere më mirë fare zanatin!

Shkëlqimi i vështronte pak si me inat dhe s'u kthente përgjigje. Ditët e tjera ai e la prapa vajzën, megjithëse ajo bëri përpjekje për ta arritur. Sedra profesionale kishte bërë punën e saj. Pas disa ditësh pune të përbashkët, ata sikur e ndjenin veten më të afërt me njëri-tjetrin. Detalet e kërkua i prodhuan në një kohë të shkurtër.

Gjatë kësaj kohe ai kishte mbajtur peshën më të madhe të punës. Ajo e dinte shumë mirë këtë. Terezina shpesh mendonte për shoqen që ishte ndarë prej tij. Ajo gjithmonë kishte menduar se fajtor për ndarjen ishte Shkëlqimi. Dhe ndoshta kështu mund të ishte. Ku ta dije. Burrat ngandonjëherë i fshehin të metat e tyre. Ajo kishte dëgjuar diçka nga Flutura, se vjehrra kishte qenë e egër, se Shkëlqimi ishte shumë xheloz dhe nuk kishte dashur që ajo të merrej me sport.

«Nuk dua që gruaja ime të më dalë lakuriq në mes të njerëzve» — kishte thënë ai.

Terezina kishte marrë vesh se nga shokët e uzinës ishin bërë përpjekje për t'i bashkuar. Me sa kishte dëgjuar edhe Shkëlqimi vetë kishte vajtur disa herë për ta marrë. Po Flutura nuk kishte pranuar.

Ajo e dashuronte ende Shkëlqimin, sado që me të ishin ndarë me gjyq. Terezina këtë e ndjente, ndonëse Flutura nuk i fliste për të.

Terezina mendoi t'u tregonte në shtëpi dhe të merrte mendimin e njerëzve të saj. Asaj i vinte sinqerisht keq që dy të rinjtë ishin ndarë për grindje të vogla, kur e donin njëri-tjetrin. Ata nuk e njihnin Shkëlqimin. Rasti e bëri që të njiheshin

me të. Terezinës i ndodhi një aksident në makinë dhe Shkëlqimi, që u ndodh pranë saj, e shpëtoi. Që atë ditë Shkëlqimi u bë mik shtëpie. Ai vinte shpesh tek ata. Babai i Terezinës ashtu larg e larg ia zinte me gojë çështjen e ndarjes me Fluturën. Ai nuk fliste ose mendohej t'i dredhonte muhabetit. Kur prindërit e Terezinës ia thanë hapur dëshirën që kishin për t'i bashkuar, ai i kundërshtoi, u tha se kjo gjë ishte e pamundur. Ndoshta atij i vinte rëndë të bashkohej pas gjithë atyre që ndodhën: gjyqi, njerëzit që flisnin... Pastaj nuk dihej nëse ai e dashuronte ende Fluturën..

Të gjitha këto e bënë shtëpinë e mekanikëve të heshte dhe të hiqte dorë nga përpjekjet për t'i pajtuar.

— Me zor nuk bëhet asgjë — thoshin ata. Po Terezina qëndronte në të sajën. Ajo mendohej të bindte Shkëlqimin se Flutura e donte. Këtë gjë e bënte dhe me Fluturën.

Kishin kalur dy muaj dhe nuk kishte ndodhur asgjë. Dy të rinjtë vazhdonin të qëndronin të ndarë. Shkëlqimi donte që ajo ta linte sportin. Flutura nuk mund ta pranonte këtë.

— Unë nuk mund të rroj pa sport — i thoshte ajo Terezinës.

Flutura kishte të drejtë. Ajo ishte rritur me basketbollin. Ishte një nga pjesëtarët më të vjetra të ekipit.

Më 5 tetor Terezina kishte datëlindjen. Ajo

mendoi të thërriste shoqet dhe shokët e punës, mi-dis tyre dhe Fluturën e Shkëlqimin.

Do të përdorte edhe gurin e fundit, do t'i bashkonte të rinjtë në shtëpinë e saj. Këtë ia tregoi dhe Fluturës. Ajo në fillim kundërshtoi, po pastaj u bind.

Shkëlqimi nuk pranoi të merrte pjesë në darkën e shoqes së tij të punës.

— Nuk mund të qëndrojmë të dy në një tryezë — tha ai.

— Ti do të vish, Shkëlqim. Do të vish patjetër! — i tha ajo. — Ti je vëllai im. Apo nuk pranon të jesh vëllai im? A nuk je ti ai që vuri veten në rrezik për të më shpëtuar nga aksidenti, i cili me siguri do të më kishte lënë fare pa dorë?...

— Oh, as mos e zërë me gojë! — tha ai.

— Atëherë ja ku po ta them, i dashur vëlla, se, në qoftë se ti nuk vjen, unë nuk do ta festoj datëlindjen.

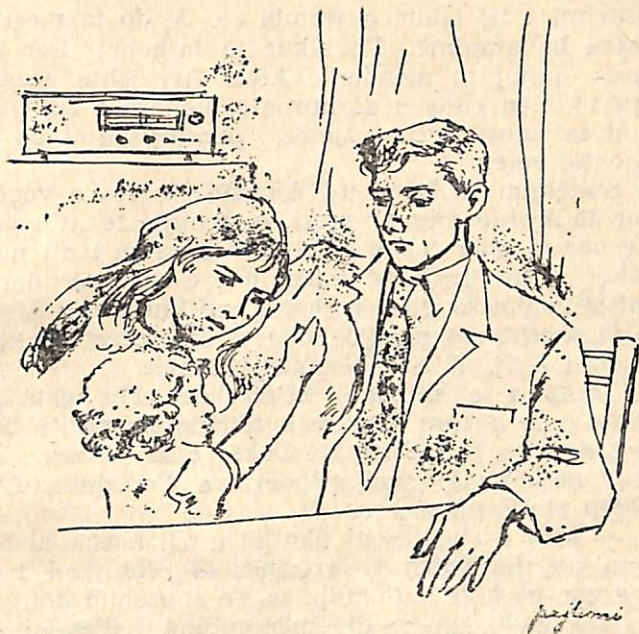
— Më zure ngushtë — tha Shkëlqimi i menduar. — Do të mundohem të vij.

Terezina e priti Shkëlqimin te dera. Sytë i qeshnin. Ai vështroi se mos takonte njerëzit e saj, po për çudi nuk po shihte asnjë.

— Ku e paske babanë? — tha duke hyrë në korridor.

— Këtu janë — tha ajo duke e vënë Shkëlqimin përpara dhe me të shpejtë hapi derën e dhomës. Në këto çaste u dëgjua zëri i gëzuar i Kozëtës

së vogël, e cila thirri: — babi im, babi im. — Ajo iu hodh të atit në qafë. Flutura kishte qëndruar në anën tjetër të dhomës dhe me sy të ndezur po e vështronte Shkëlqimin. Në këto çaste zemra e saj rrihte me forcë. Fytyra i ishte skuqur.

Në atë dhomë të vogël të mobiluar thjesht pllakosi një heshtje e thellë.

Pas një vështrimi të gjatë e të heshtur ai u ul në karrige. E lëshoi vajzën me ngadalë në dysheme dhe ia nguli sytë Terezinës, sikur desh ta qortonte.

Terezina i buzëqeshi lehtë dhe i tundi kokën.

Vështrimi i tij sikur e trembi ca. Si do ta merrte ai këtë ballafaqim?.. Po sikur të largohej. Por jo, ai nuk duhej ta mendonte këtë. Aty ishte gruaja e tij, të cilën ende e dashuronte. Vendin e saj nuk mund ta zinte grua tjetër, përndryshe ai do të gënjente veten.

Shkëlqimi u ngrit më këmbë. Kozeta e vogël, sikur ta kishte mësuar njeri, e tërhiqte të atin për dore për ta çuar tek e ëma. Kur e pa se i ati nuk tundej, u sul drejt së ëmës dhe e zuri për dore. Mjaftoi vetëm ky gjest i fëmijës që Flutura t'i afrohej të shoqit me ngadalë dhe ta mbështeste kokën në supin e tij. Ai nuk bëri asnjë lëvizje.

Terezina e shikonte këtë skenë dhe gati sa s'qante nga gëzimi. Pas pak Shkëlqimi ngriti dorën dhe filloi t'i ledhatonte flokët e saj të zez. Papatitur në dhomë hynë prindërit e Terezinës. Ata mbetën si të turpëruar.

— Mos u shqetësoni fëmijët e mi, mos u shqetësoni — tha babai i Terezinës. — Ne jemi kaq të gëzuar në këtë datëlindje sa s'e shprehim dot.

Nuk kaloi shumë dhe për çudinë e Shkëlqimit në dhomë hyri nëna e tij e shoqëruar nga vëllai i madh i Terezinës. Plaka kishte një trup të madh e të gjatë dhe një fytyrë me tipare burri. Ajo kishte një hije të rëndë që të ngjallte respekt.

Si u përshëndet me të gjithë njerëzit e shtëpisë, ajo u drejtua te Flutura e cila ende qëndronte më këmbë.

— Ti je bija ime — tha ajo me atë zërin e saj të trashë duke e përçafuar. — Neve pleqve mos na e vini re, se mbase ngandonjëherë edhe e teprojmë. Sa kemi rrojtur nuk do të rrojmë. Jeta dhe lumturia janë për ju.

TRANXHA E RE

Zyra e vogël e përgjegjësit të turnit ndriçohej nga një llambë e fuqishme elektrike që, e mbuluar nga tymi i duhanit, dukej si një diell i zënë. Nga dritarja shiheshin yjet si të përgjumura. Zhurma e makinave dëgjohej gjer brenda në zyrë.

— Unë kam plan — i tha përgjegjësi i turnit një punëtori të prerjes së llamarinës, i cili kishte qëndruar me bërryle të mbështetura në tryezë. Tjetri nuk foli.

— Dëgjon Skënder? — e përforcoi zërin përgjegjësi.

Skënderi e njihte mirë përgjegjësin e tij. Kur thoshte jo ai, nuk kishte burrë që t'ia ndryshonte mendjen.

Megjithatë ai vendosi të bënte edhe një përpjekje. Mbase i mbushej mendja dhe e lejonte ta vazhdonte punën me tranxhën.

— E di që kemi plan, shoku Mihal... Po ju duhet të më lejoni të vazhdoj me tranxhën. Është në të mirë të punës. Të provoj edhe një herë — tha Skënderi me një zë të butë sikur t'i lutej.

— Të thashë që nuk ka mundësi!

Toni i rëndë me të cilin fliste përgjegjësi i turnit e nervozoi Skënderin, por e përmbajti veten.

— Ju, Mihal, e dini më mirë se unë detyrën e rëndësishme që ka uzina jonë për elektrifikimin e fshatrave. A mund të prodhohen tërë transformatorët që kemi në plan me ato tranxha të vjetra e primitive, të cilat më tepër qëndrojnë pa punë nga defektet?

— Mos të të hajë meraku për këtë. Përderisa janë vënë në plan, pa tjetër që do të bëhen. Uzina jonë asnjëherë nuk ka dalë me plan të përealizuar — tha përgjegjësi duke thithur me forcë fundin e cigares. — Dhe diçka tjetër dua të të them, Skënder... Mos ma merr për keq. Nuk dua të të fyej, por e vërteta duhet thënë në sy. Ti harxhove shumë kohë me tranxhën e parë dhe nuk arrite të bëje gjë. Sa materiale shkuan dëm?

Mihali heshti një çast. Ai mori një cigare nga paqeta që kishte në tryezë dhe i hodhi një vështrim të shpejtë fytyrës së Skënderit, e cila në këto çaste kishte marrë një ngjyrë të purpurt. Ai ishte prekur në sedër. Fjalët e përgjegjësit i ishin dukur të rënda. Madje shumë të rënda. Atë e vriste ndërgegjësja që me tranxhën e filluar kishte humbur kohë dhe materiale. Po ai ishte i bindur se do t'ia arrinte qëllimit, prandaj dhe ngulte këmbë.

— Ti ke të drejtë, shoku Mihal. Por, si i thonë fjalës, miell pa krunde nuk ka. Unë tani e ndiej veten më të sigurtë. Në tranxhën e parë vërtet dështova, por siç dihet pësimi bëhet mësim. Shikoi edhe vetë këto skica që kam bërë. Me siguri do të bindesh se tranxha këtë radhë do të dalë me sukses — tha Skënderi duke i hapur projektet sipër tryezës.

— Nuk ka mundësi — tha përgjegjësi duke i

larguar me dorë skicat. — Mua më kërkohet pro-
dhim dhe jo tranxha.

Fjalët e fundit i tha me aq forcë, sa Skën-
derit iu duk e kotë të ngulte këmbë.

Skënderi u hodhi një vështrim të mërzi-
tur projekteve që ende ndodheshin të hapura në tryezë,
sikur ato të ishin fajtoje. Për një çast mendoi t'i
griste. Dhe ndoshta do t'i kishte grisur, sikur të
mos e kishte thirrur Leni për të regjistruar distan-
catorin e prerjes së fletëve të transformatorit.

Ai i mblodhi skicat, i bëri shuk dhe doli nga
zyra me nxitim. Mihali i hodhi një vështrim të
kënaqur dhe tundi kokën duke buzëqeshur lehtë.

Ora e varur në mur tregonte tre pasmesnate.
Për turnin e tretë kjo kohë është më e vështira,
sepse të rëndohen qepallat për gjumë. Por Skën-
derit nuk i vinte gjumë, ai e kishte syrin pishë.

Tani të gjithë e kishin marrë vesh që tranxha
e Skënderit nuk kishte dhënë rezultat. Lamjerat
priteshin në mënyrë artizane dhe me cilësi të do-
bët. Skënderin kjo e shqetësonte dhe e vriste në
shpirt.

Shoqja e tij, Leni, kur e pa të mërzi-
tur, me skica të zhubrosura nëpër duar, në fillim nuk i
foli. Ai, ashtu në heshtje, filloi të bënte regjistri-
min e distancatorit në një nga tranxhat e vjetra
të llamarinës. Fletët priteshin keq në ato tranxha.

«Jo, jo, kjo s'është punë», tha me vete. «Unë
duhet të filloj përsëri nga e para».

Skënderi e dinte se do t'i duhej të përleshej
edhe një herë me Mihalin. Ndoshta edhe me të tje-
rë. Tërheqja ishte më e lehtë, por ai s'donte ta
bënte këtë.

Ndërgjegjja nuk e linte të qetë. Pastaj edhe sedra...

«Po sikur të dështoj edhe këtë radhë», mendoi për një çast.

— Të shoh të shqetësuar, Skënder — i tha Leni, shoqja e tij e punës, duke ia prerë fillin e mendimeve. Skënderi i hodhi asaj një vështrim të butë. Kishin dy vjet që punonin bashkë dhe e ndjenin veten shumë të afërt me njëri-tjetrin. Puna i kishte bashkuar dhe i kishte bërë miq të mirë. Para ca kohësh Leni kishte patur një hall. Familja kishte dashur ta fejonte me një djalë të panjohur, ndërsa ajo dashuronte elektrikistin e repartit, i cili ishte një djalë punëtor dhe i ndershëm.

Skënderi, si më i vjetër në moshë, e këshilloi si të vepronte. Po, kur e pa që këshillat qenë të pamjaftueshme, atëherë ai bashkë me një grup shokësh vajtën te familja e Lenit dhe arritën t'i bindnin prindërit e saj. Tani dy të rinjtë janë të lumtur.

— Nuk duhet ta lëshosh veten kështu, Skënder — i tha ajo. — Këto fjalë m'i thoshe shpesh dikur. A të kujtohet? Kurse tani duhet të t'i them unë ty.

Skënderi qëndronte i heshtur me skica në duar.

— Hajde, tani, mjaft u mendove — tha ajo, duke ia marrë skicat nga duart. Si i palosi mirë e mirë i vuri në dollap.

Në brigadën e prerjes së fletëve të transformatorit punonin edhe pesë gra të tjera, po tri prej tyre nuk punonin turnin e tretë se ishin me fëmijë të vegjël. Kështu që në repart kishin mbetur Skënderi me Lenin dhe dy shoqe të tjera, të cilat atë natë punonin në një sektor tjetër.

Ata të dy u zhytën në punë dhe nuk e vunë

re përgjegjësin e turnit, Mihalit që po i shikonte me bishtin e syrit. Ai u afrua dhe duke qeshur tha:
— Ja kështu ju dua unë. Prodhim, ore, prodhim. Jo si atëherë, që më vije vërdallë me hekurat e tranxhës në krah.

Përgjegjësi i turnit ishte njeri i çuditshëm. Atij i pëlqente që njerëzit vetëm të lodheshin, të dërsinin, pa sa për cilësinë...

Skënderi ngriti kokën dhe i hodhi Mihalit një vështrim të rreptë. Dukej sikur donte t'i thoshte: «Po të ishte bërë tranxha, shoku përgjegjës, këtu do të kishte katërfishin e prodhimit.

Por ai nuk foli.

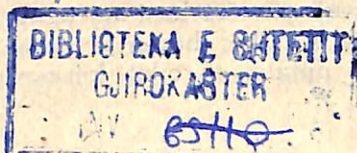
Leni, sikur t'ia kishte kuptuar mendimin Skënderit, tha:

— Me tranxhë të re do të kishim dhënë më shumë prodhim, shoku Mihal.

— Hë de, hë, jepini, se edhe kështu nuk jemi keq — tha ai duke e ngritur dorën përpjetë siç e kishte zakon.

Skënderi dhe Leni vazhduan të punonin në heshtje dhe ndoshta do të kishin vazhduar gjatë të heshtnin, sikur nga dritaret e mëdha të repartit të mos dukej ylli i mëngjesit, që po lajmëronte agimin. Dukej një mëngjes veror i freskët.

Mbas pak filloi pastrimi i makinave dhe i vendit të punës. Punëtorët filluan të bënin shaka dhe të ngacmonin njëri-tjetrin. Gjumi, që nganjëherë gjatë natës bëhet shumë i bezdisshëm, në mëngjes largohet pa lënë gjurmë.

* * *

Skënderin nuk e linte të qetë sedra. Atij i ishte mbushur mendja se do t'ia arrinte qëllimit. Mos ishte një besim i tepruar? Jo, sigurisht që jo. Ai i njihte mirë forcat e tij. Dështimi i parë qe bërë mësim për të.

Diçka nuk po i ecte. Ai kishte ngecur në disa kalkulime që i duheshin bërë tranxhës. Edhe te skicat diçka mungonte. Tani më shumë se kurrë po ndjente nevojën e shkollës, të cilën e kishte lënë në vitin e dytë të teknikës. Mos vallë duhej të kërkonte ndihmë? Jo, tani për tani jo. Kështu i thoshte një zë brenda vetes. I dukej sikur shokët do t'i thoshin: «Ja, ky edhe s'di, edhe do të bëjë shpikje». Prandaj kërkonte që çdo gjë ta bënte vetë. Çdo detal që prodhonte e kontrollonte me kujdes duke e ballafaquar në të njëjtën kohë edhe me skicat.

Pas shumë ditëve të lodhshme, ai arriti të përfundonte një pjesë të mirë të detaleve. Thellë në zemër ndjente një kënaqësi të veçantë. I shikonte detalet e përfunduara, ashtu si prindi shikon fëmijën e tij.

Skënderi sillej nëpër repart me krenari. Ai as që i përfillte vështrimet që i hidhte herë pas here Mihali, të cilit i dukej sikur ky nuk bënte asnjë punë. Tani Skënderi mendonte se çdo gjë po i shkonte mirë e bukur.

Po ja që përsëri hasi në pengesë. Ishin po ato pengesa që i dolën herën e parë. I duhej pra të oënte disa detale, të cilat kërkonin llogari e kal-

kulime. Dhe ai me të gjitha përpjekjet dhe netët pa gjumë nuk po arrinte t'i zgjidhte.

Një ditë po rrinte i mërzitur në repart dhe nuk e ndjeu inxhinieren e byrosë teknike që iu afroa dhe e preku lehtë në sup.

— E, Skënder, si vete puna? — i tha ajo duke e vështruar me sytë e mëdhenj e të shkruar në një mënyrë të atillë, sikur donte t'i thoshte:

«Mos ke gjë nevojë për ndihmë?»

Po Skënderi as që e ngriti kokën fare për të parë shprehjen e syve të saj. Ai, ashtu siç qe ulur, tha:

— Mirë, shoqja Shpresa — dhe filloi të lëvizte pjesët e tranxhës duke bërë sikur merrej me punë.

— Më kanë thënë se po merresh përsëri me tranxhën — shtoi ajo.

— Po, përsëri po merrem — u përgjigj ai thujse mekanikisht. — Po ju me se po merreni? — Skënderit i qe mbushur mendja se të gjithë ata që punonin në byro nuk ishin në gjendje të bënin asgjë praktike me duart e tyre. Ata dinin vetëm të bënin skicat e detaleve në shumë pamje. Po ç'rëndësi kishte ky detal, ç'funktion kryente dhe se si duhej punuar, ata këtë s'e dinin. Dhe kjo, sipas mendimit të tij, ndodhte se ata vinin direkt nga shkolla, pa njohur prodhimin dhe punën praktike.

— Unë, Skënder, po bëj punën prodhuese. Kam disa ditë që punoj në repartin tuaj — tha ajo.

— Prandaj qenkeni veshur me rroba pune?.. Shumë mirë, shumë mirë! Punën prodhuese ju e keni si çlodhje. Apo jo, shoqja Shpresa?

— Natyrisht — vazhdoi ajo — puna jonë në byronë teknike nganjëherë bëhet monotone dhe e

mërzitshme. Dhe, të të them të drejtën, e pres me kënaqësi punën prodhuese.

Skënderi ngriti kokën dhe e vështroi vajzën me çudi. Nuk arriti të kuptonte nëse ajo tha atë që ndjente, apo foli sa për sy e faqe. Kishte ndonjë nga ata të zyrave që mendohej t'i bënte bisht punës prodhuese duke nxjerrë lloj-lloj justifikimesh. Shpresa ndenji një copë herë duke pritur që Skënderi t'i thoshte ndonjë fjalë e duke shikuar pjesët e tranxhës, të cilat asaj po i dukeshin të punuara mirë. Po, kur pa se ai nuk ia zgjati më tepër bisedën, u largua pa thënë asnjë fjalë.

*
* *
*

Një mëngjes Skënderi ishte ulur në një stol dhe me laps në dorë po mendohej të zgjidhte diçka. Tek mendohej e vriste mendjen, dikush iu afrua pranë. Hija e tij për një çast i zuri dritën. Duke e kujtuar për ndonjë shok, Skënderi desh i futi një të sharë që ta mbante mend. Po, kur ngriti kokën dhe pa inxhinieren, e përmbajti veten.

— A po të del llogaria, Skënder — e pyeti ajo duke qeshur.

— Pa tjetër që do të dalë — iu përgjigj ai serioz, duke filluar përsëri punën e lënë përgjysmë. Ajo zgjati dorën dhe ia mori fletoren Skënderit. Atij s'i pëlqeu kjo.

— Shiko Skënder! — tha ajo pas pak. — Pjerrësia e këtij krahu të detalit duhet të jetë 75 gradë dhe jo 60 sa e ke nxjerrë ti.

Skënderit s'i erdhi mirë që Shpresa i bëri atij

vërejtje, po megjithatë vuri re se ajo kishte të drejtë.
— Mundet — tha me gjysmë zëri.

Me gjithë qëndrimin e tij të ftohtë, ajo vazhdoi:
— A punojmë bashkë, Skënder? Të siguroj që do të jem një ndihmëse e mirë. Pastaj, gjatë punës prodhuese kam dëshirë të mësoj diçka konkrete. Dua edhe unë të përfitoj diçka nga ti. Besoj se nuk ke kundërshtim.

Ajo i foli aq miqësisht, sa ai dashur padashur u detyrua të pranonte: «Fundi nga kjo nuk do të kem asgjë të keqe. Meqë ka dëshirë të mësojë, le të vijë», tha ai me vete.

*
*
*

Reparti zjente nga zhurmat e makinave. Tornitorët ishin zhytur në punë. Ndërmjet tyre kishte edhe vajza. Presat e mëdha gjigante stamponin me zhurmë. Pak më tutje, një grumbull punëtorësh me drejtorin e uzinës në krye po merreshin me vendosjen e një prese njëqindtonëshe, e cila sapo ishte shkarkuar nga makina. Skënderi me inxhinieren kishin filluar nga puna. Pjesët e tranxhës i kishin vendosur në një bango e cila ndodhej pranë një dritareje të hapur. Filloi të frynte një erë e lehtë dhe flladi u freskonte fytyrën të dyve. Ata kontrolluan të gjitha skicát, duke bërë edhe ballafaqimin e detaleve. Skënderi pa se kishte bërë gabime. Disa detale i bënë për së dyti. Kështu vazhduan shumë ditë. Skënderi vështronte me kënaqësi se si punonte inxhinierja e re. Ai filloi të kishte respekt për të. Fjalët e saj i dëgjonte me vëmendje.

E shihte dhe vetë se si ajo krenaria boshe po i thyhej. Një herë ai e pyeti:

— A keni punuar herë tjetër në prodhim, Shpresa?

— Jo — tha ajo. — Nuk kam punuar. Vetëm kur kam patur punën prodhuese kam bërë ndonjë gjë të vogël.

Tani kishin arritur thuajse në fund të punës. Ja edhe pak dhe gjithçka do të ishte gati. Donin që tranxhën ta mbaronin sa më parë. Një natë qëndruan gjer vonë. Në repart bënte shumë vapë. Dolën pak jashtë për të pushuar. U ulën në një stol në oborr dhe hëngrën bukën që kishin marrë me vete.

Hëna e përgjysmuar ndriçonte pak si e përgjumur. Flladit i freskët i mbrëmjes ua thau shpejt djersën.

— Mos ftohesh, Skënder — tha Shpresa — do të bësh mirë të hedhësh ndonjë gjë krahëve.

Skënderi e vështroi dhe duke qeshur i tha:

— Trupi im është mësuar, Shpresa. Ne djersisim përditë. Po ti më mirë kujdesu për vete.

— Po edhe trupi im sikur u mësua, Skënder, se po bëhen kaq ditë që po punoj në prodhim, apo jo — tha vajza duke qeshur.

— Ke të drejtë — i tha ai dhe vështrimet e tyre për një çast u kryqëzuan.

Për herë të parë Skënderi po e shikonte Shpresën me vëmendje. Ajo kishte një trup mesatar dhe të drejtë. Fytyra e saj pak si e gjatë dhe serioze i jepte një hije të rëndë. Këtë përshtypje kishte patur Skënderi për Shpresën që kur ajo kishte ardhur në uzinë. Po të rrije e të punoje me të,

ajo hije zhdukej ngadalë, duke ia lënë vendin një vajze të thjeshtë, të dashur e punëtore.

Madje ai sikur çuditej që e shihte pranë tij të veshur me rroba pune, me fytyrë të nxirë e me duar të përveshura, të përlyera me vaj e graso.

Një ndjenjë e çuditshme e bën njeriun të hesh-të, kur duhet të flasë më tepër se zakonisht. Edhe ata të dy, ashtu nën dritën e zbetë të hënës ndenjën një copë herë pa folur.

Pastaj filluan të bisedonin për gjëra pa rëndësi.

Megjithëse kishte ndenjtur vonë, të nesërmen Skënderi erdhi shumë shpejt në uzinë. Shokët e turnit të tretë u çuditën. Pa e zgatur filloi menjëherë nga puna. Pas pak pranë tij erdhi Shpresa. Ajo e përshëndeti dhe shkoi të vishte rrobat e punës.

«Çudil!» — tha ai me vete. «Mos vallë edhe këtë nuk e ka zënë gjumi si mua, që erdhi kaq shpejt?»

Nuk pati kohë të arsyetonte gjatë, sepse Shpresa erdhi me një frymë. Filluan punën së bashku.

Pjesët e tranxhës tani ishin gati dhe ndrinin nga rrezet e diellit të porsalindur.

— Si thua Skënder, a do të japë rezultat tran-xha këtë radhë? — pyeti ajo duke marrë në dorë një nga pjesët që i kishte munduar më tepër.

— Besoj se po, Shpresa. Ti erdhe për të mësuar, po me sa duket mësova unë prej teje — tha Skënderi me sinqeritet dhe vuri buzën në gaz.

Vajza u skuq në fytyrë dhe uli kokën.

Montimi i tranxhës në një nga makinat e pre-gatitura për të u bë aq shpejt, saqë u çuditën edhe vetë të rinjtë. Ajo nuk dallonte nga tranxhat e ardhura nga jashtë. Rrotull saj u mblodhën shumë punëtorë. Në mes tyre ishte dhe Mihali, të cilit tani i qe mbushur mendja se tranxha do të jepte rezultate. Çdo gjë ishte bërë gati për provën. Ishin

çaste gëzimi, që njeriun e hutojnë. Skënderit filloi t'i rrihte zemra me forcë. Edhe Shpresa nuk ishte më pak e emocionuar. Këtë gjë e tregonin sytë e saj që lëviznin me shpejtësi. Nën vështrimin e dhjetëra syve Skënderi vuri gishtin në buton dhe e shtypi. Tranxha bëri prerjen e saj të parë. Duke iu dridhur dora, Skënderi mori fletën e llamarinës së prerë dhe e kontrolloi me kujdes me instrumentin matës. Ai pa me kënaqësi se të gjitha dimensionet e fletës së llamarinës ishin në rregull.

Nga gëzimi desh thirri me të madhe. Deshi të hidhte valle aty, në mes të repartit, por e frenoi veten. Ai i zgjati dorën Shpresës, që nuk mundi t'i mbante më emocionet.

Të gjithë punëtorët filluan t'i uronin. Leni e përqafoi Skënderin si vëllanë e saj. Tani repartin e kishte pushtuar gëzimi i përgjithshëm.

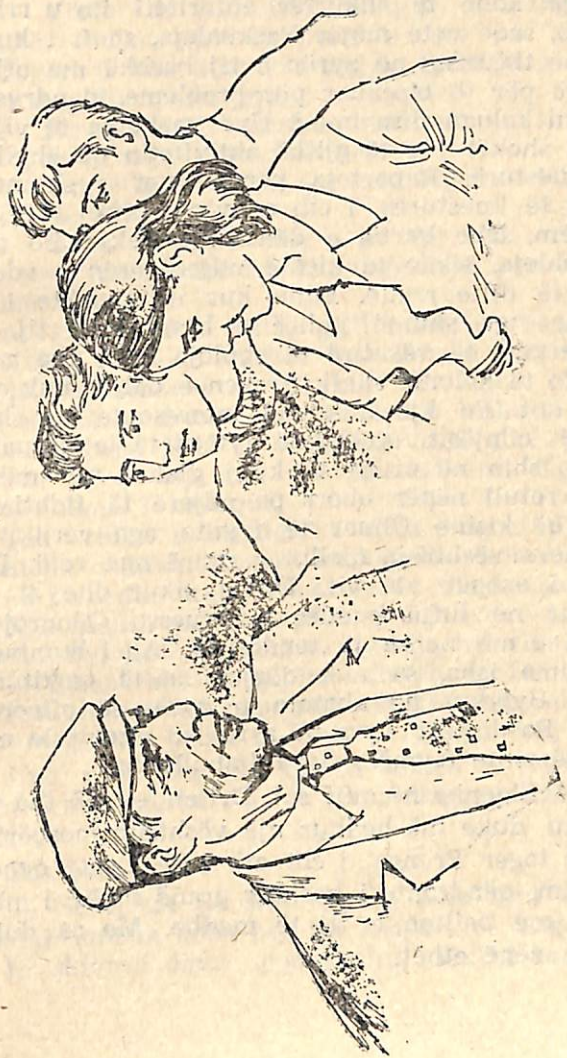
TREGIMI I NJË VETERANI

Xha Dritani kishte dalë në pension. Por ai, me gjithë moshën e thyer, nuk qëndronte kurrë pa punë. Ai u tregonte të rinjve episode nga lufta partizane dhe e njësitit gueril të qytetit ku kishte marrë pjesë.

Një të diel iu lutën që t'u tregonte një episod dhe ai filloi:

— Atëherë ishte kohë luftime. Fashistët italianë duheshin luftuar në shumë vende e në shumë mënyra. Mua më ra rasti të luftoja midis armiqve në strofkën e policisë fashiste, në kuesturë. U veshja pra edhe unë polic. Nuk kishte gjë më të rëndësishme kur mbaje në trup atë rrobe të zezë. Dhe të them të drejtën në fillim e pata shumë të vështirë. Do ta ndjeja veten shumë të kënaqur po të isha në mal te shokët e ta luftoja armikun ballë për ballë. Por ja që mua më takoi të luftoja atje ku armiku e ndjente veten më të sigurtë. Për të fituar simpatinë e besimin e fashistëve, mundohesha që de-tyrat t'i kryeja mirë e shpejt. Nuk kaloi shumë dhe ata më graduan. Më bënë kapter.

Unë bëra sikur u gëzova. Me këtë rast qerasa me pije edhe disa shokë. Ndër ta ishin edhe oficerë. Kështu që pak a shumë u bëra i njohur. Bren-

da një kohe të shkurtër autoriteti im u rrit aq shumë, sa që vetë major Paskualeja, shefi i kuesturës më thërriste në zyrën e tij bashkë me oficerët e tjerë për të biseduar për probleme të ndryshme. Kështu kaluan disa muaj. Unë vazhdoja të vija në dijani shokët për të gjithë aktivitetin që zhvillohej në kuesturë. Raportoja për krimet e shumta të shefit të kuesturës, i cili sa vinte bëhej më i rrezikshëm. Dhe Partia e dënoi me vekje. Po major Paskualeja, sikur ta kishte ndjerë erën e vdekjes, filloi të dilte rrallë. Edhe kur dilte, ishte i shoqëruar nga shumë policë e besnikë të tij. Unë nuk e pata të vështirë të zbuloja orën dhe rrugën nga do të kalonte shefi. Arsyen e daljes nuk e mësova dot. Po kjo nuk më interesonte aq shumë. Shokët e njësitit gueril të qytetit të lajmëruar me kohë, ishin në pritje të këtij gjahu. Atë mëngjes vija rrotull nëpër oborr pa ndjerë të ftohtin dhe erën që kishte filluar të frynte nga veriu. Herë pas here vështroja qiellin e nxirë nga retë. Dimri ishte i ashpër atë vit. Dukej sikur dhe ai ishte hedhur në luftë kundër pushtuesit. Qëndroja në ankth e me nerva të tendosura. Aq i humbur në mendime isha, sa nuk dëgjoja as të trokiturën e toger Bylykut në xhamin e zyrës së oficerit të rojes. Pa dëshirë hyra në zyrë, ku nxehtësia e madhe të zinte frymën. Soba bubullonte.

— S'qenke në qejf sot, Dritan — më tha toger Bylyku, duke më hedhur një vështrim mospërfillës. Kurse toger Prenga, i cili atë natë kishte qenë me shërbim, qëndronte i heshtur pranë sobës, i mbështjellë me pallton e tij të madhe. Me sa dukej e kishin zënë ethet.

— Vërtet që nuk jam në qejf, zoti toger — i thashë. — Çdo njeri ka hallet e tij.

Togeri u hoq sikur s'i dëgjoi fjalët e mia dhe bëri një gjest mërzitjeje.

— Pregatitu të marrim shërbimin — shtoi ai. — Toger Prenga është sëmurë.

— Nuk e kam radhën sot, zoti toger — i thashë pak si me inat.

— Kush të pyeti nëse e ke apo nuk e ke radhën sot... Të thashë që të pregatitesh për të marrë shërbimin!..

Ai kishte pirë. Pinte gjithmonë, po asnjëherë nuk dukej i dehur. Dashur padashur u detyrova të merrja shërbimin e nënoficerit të rojes. Togeri ishte shumë i mërzitshëm dhe unë e kisha të vështirë ta duroja. Për ta rregulluar një çikë punën, vendosa ta qerasja me një shishe verë. Nga kjo mbeti shumë i kënaqur.

Tek rrinim e bisedonim, diku larg u dëgjuan të shtëna armësh. Togeri heshti dhe mbajti vesh.

«E pat edhe major Paskualeja», thashë me vete.

Nga gëzimi nxora paqetën e cigareve e ia zgjarta toger Bylykut. Ndezëm të dy nga një cigare.

— Ç'qenë këto të shtëna armësh, or Dritan? — pyeti ai duke vështuar për një çast nga oborri i kuesturës, sikur priste t'i vinte përgjigjja prej andej.

Unë nuk fola po ktheva kokën e vështrova ashtu si ai, duke bërë gjoja sikur dhe mua më shqetësuan.

Pas pak ai tha:

— Shefi sot ka dalë shpejt. Dhe tani mendoj se është tamam koha për t'u kthyer. — Togeri dëshoi të shtonte diçka, por heshti. Thithi me forcë

cigaren dhe ashtu i hutuar nga armët që dëgjoji, mori një dru të prerë dhe e hodhi në sobë.

— Kohë lufte është, zoti toger. Të shtëna armësh kemi dëgjuar dhe do të dëgjojmë, prandaj nuk kemi pse të shqetësohemi. A do ta ndezësh edhe një herë? — i thashë si për ta qetësuar.

— Ke të drejtë ti, or djalë — tha ai duke marrë edhe një cigare nga paqeta ime. — Shumë gjëra ti nuk i di. Dhë është mirë të mos i dish.

Kuptohej që ai diçka dinte. Ndoshta ishte në dijeni të vendimit me vdekje që kishte marrë Partia për Paskualen.

Për një çast ramë në qetësi. Po që të dy i ngjanim atij ujit, që në sipërfaqe duket i qetë kurse nga brenda ecën me rrapëllimë. Që të dy prisnim të njëjtin lajm. Minutat më dukeshin orë. Toger, i cili e kishte tretur vështrimin përtej dritares, u ngrit nga vendi ku ishte ulur dhe doli jashtë. Pas disa minutash u kthye me një shishe raki të cilën e vuri sipër tryezës. Ky ishte racioni i tij i përditshëm.

— Po verën kur do ta pini, zoti toger? — e ngacmova.

— Mos u bëj merak, se edhe atë do ta pi — tha ai. — A do të pish edhe ti një gotë, Dritan?

— Jo, zoti toger, është ende shpejt.

Nuk vonoi shumë dhe u mor vesh se shefit i ishte bërë atentat. Toger Bylyku u zverdh në fytyrë dhe tek fliste në telefon i dridhej dora.

— A e sheh, more djalë, që unë kam para-ndjenjë — më thoshte ai.

Shumë oficerë italianë e shqiptarë hynin e dilnin në zyrë duke folur tërë shqetësim. Toger nga ana e tij vazhdonte t'u tregonte kolegëve mbi për-

shtypjet që i kishin bërë të shtënat e armëve dhe mbi parandjenjen e keqe që kishte patur. Pas pak, një grup policësh, me në krye disa oficerë, i shkuan në ndihmë shefit.

Nuk kaloi shumë dhe major Paskualeja, për të cilin unë mendoja se do ta nxirrnim nga makina me barrelë, zbriti ashtu lehtë-lehtë si ngahera. Vetëm se në faqen e djathtë i kishin vënë një fasho. Siç dukej, plumbi i kishte rrëshqitur mbi fytyrë.

Ai bisedoi dhe bëri shaka si ngahera, ndonëse fytyra i kishte marrë ngjyrën e vdekjes dhe hunda e kthyer si çengel dukej si e varur. Atij i kishte ikur fodullëku i zakonshëm. Gjatë bisedës bënte lloj-lloj gjestesh, sikur donte t'u thoshte të tjerëve se nuk ishte trembur. Dhe, si për ta përforcuar këtë, tha:

— Sonte, djema, do të kemi festë! Dhe do të pimë aq sa të bindet dreqi. Dëgjove ti, toger? — iu drejtua ai Bylykut, i cili menjëherë mori drejtqëndrim. — Ngarko një njeri që të interesohet për këtë punë!

— Si urdhëron, zoti major — u përgjigj togeri me të shpejtë.

Majori heshti pak. Vështroi për një çast rreth e rrotull, pastaj sytë i ndali tek unë.

— Edhe ti, Dritan, qenke me shërbim sot? — pyeti ai.

— Si urdhëron, zoti major!

Më shikoi për një çast me ata sytë e bardhë dhe më rrahu shpatullat. Mua m'u duk sikur ai shprehu një shenjë dyshimi. Para se të ngjitej për në zyrë, ai shtoi:

— Pas një ore, toger, ngjitu lart tek unë — dhe hodhi vështimin andej nga qelitë e të bur-

gosurve. — Sonte do t'i përkëdhelim ca nga ata që janë aty. — Një e qeshur e egër ia përshkoi buzët. Pra shefi donte ta festonte shpëtimin e tij duke pirë e duke torturuar të burgosurit.

*

*

*

Për ca kohë unë u mora me ndërrimin e rojeve. Dhe kur toger Bylyku u ngjit lart, sipas urdhrin të shefit, unë hyra përsëri në zyrë. Fillova të kontrolloja me imtësi, por nuk gjeta asgjë të rëndësishme. Mbas pak u kthye edhe toger Bylyku, i cili dukej shumë i mërzitur. Ai më hodhi një vështrim të gjatë, sikur donte të zbulonte diçka. Me siguri që dyshonin. Por unë qëndroja para tij i qetë e buzagaz. Fillova të bisedoja me të për gjëra pa rëndësi. Gjatë bisedës mundohesha të merrja vesh se çfarë i kishte thënë shefi kur e thërriti në zyrë. Po togeri ishte dinak i madh dhe nuk binte kollaj në grackë. Ai e vërtiste fjalën nga një ekstrem në tjetrin, sado që ishte i pirë. Edhe togeri ishte mjaft i rrezikshëm. Ai shpeshherë kishte marrë pjesë në torturat që u bëheshin të arrestuarve. Për të gjitha këto unë kisha lajmëruar shokët. Po gjer atëherë për të nuk ishte marrë ndonjë vendim.

Për një çast të dy qëndruam në heshtje. Kup-tova se togeri nuk kishte më dëshirë të bisedonte dhe pa e zgjatur dola nga zyra. Sado që në pamje dukesha i gëzuar, në të vërtetë isha shumë i mër-zitur. Dështimi i atentatit më kishte shqetësuar. Lloj-lloj mendimesh më vërtiteshin në kokë. Shefi

i kuesturës tani i ngjante një derri të egër të plagosur, i cili në të tilla raste bëhet edhe më i rrezikshëm. Me siguri që ai do të hakmerrej. Prandaj po vrisja mendjen se ç'duhej bërë. Situata e krijuar nuk më lejonte që të rrija duarkryq. Vështrova për një çast rreth e rrotull se mos shihja dy shokët e mi, Astritin dhe Bujarin. «Me siguri do t'i kenë dërguar me shërbim», mendova. Këta dy shokë i bëra për vete qysh ditët e para që hyra në kuesturë. I kuptova mirë se nuk ishim armiq, po kishin hyrë për të nxjerrë kafshatën e gojës për fëmijët e tyre. Tani ne ishim një grup i vogël që mund të bënim diçka. Në këto çaste një karro me pije e ushqime hyri në kuesturë. Unë u ngarkova t'i ndaja. Si plotësova nevojat e oficerëve dhe të vetë shefit, pjesën tjetër ua ndava policëve, të cilët mbetën shumë të kënaqur. Po më i kënaqur nga të gjithë mbeti toger Bylyku, të cilit i dhashë jo vetëm pjesën time, por edhe pjesën e dy shokëve të mi. Ai nga kjo dhuratë u kënaq kaq shumë, sa edhe më përqafoi. Me sa dukej pija e kishte sjellë në qejf.

Në kuesturë kishte filluar të ndjehej era e «festës». Gëzimi për shpëtimin e jetës së shefit kishte pushtuar edhe policët, të cilët, duke pirë, ia kishin marrë këngës.

Edhe lart në zyrën e shefit dëgjoheshin llomotitje, të qeshura, tringëllime gotash dhe ngritje dollish.

Vështroja nga ajo dritare me urrejtje. Mjaftonte të hidhja një bombë dhe të shuhej ajo farë fashiste. Po ja që nuk e kisha atë urdhër. Më duhej të rrija me veshë të ngritur e të përgjoja. Kjo ishte detyra. Dhe brenda mundësive, pa ngjallur as dy-

shimin më të vogël, të ndihmoja të arrestuarit. Për të gjitha këto më duhej të kisha nerva të forta. Shpeshherë më kishte takuar të shikoja me sytë e mi se si i rrihnin të arrestuarit.

Me siguri që do të më vinte edhe mua radha të merrja pjesë në këto punë, megjithëse gjer tani isha shmangur, duke thënë se nuk mund të shikoja gjak.

Në këto çaste u hap porta e madhe prej hekuri, zhurma e së cilës më shkëputi nga këto mendime. Një kamion me njerëz të arrestuar hyri brenda. Në vendin ku qe bërë atentati ishin bërë arrestime të shumta. Mua dhe toger Bylykut, që ishim me shërbim, na takonte t'i ndanim në grupe e t'i numëronim. Më të shumtët ishin të rinj. Të arrestuarit qëndronin të heshtur e të zymtë. Në fytyrat e tyre dukej qartë urrejtja për armiqtë. Po prisnim të vinte shefi për t'i parë e për t'i kontrolluar, ashtu siç bënte zakonisht. Gjatë kësaj kohe toger Bylyku futej në mes të të arrestuarve duke sharë e duke kërcënuar.

Një djalë i ri, i cili siç dukej u prek nga fjalët e ndyra të togerit, filloi të kundërshtonte. Po Bylyku e goditi të arrestuarin me shqelma dhe me grushta gjersa ai u shtri në tokë i larë në gjak. Togerin nxori armën dhe ndoshta do ta kishte vrarë, sikur unë të mos ia kisha rrëmbyer armën nga dora. Mbas pak gjendja u qetësua. Të riun e kishin ngritur shokët dhe e mbanin fort në krahët e tyre. Ata diçka i pëshpërisnin në vesh. Dikush nga të arrestuarit filloi këngën. Zëri i tij buçiti fort. Pastaj të gjithë e pasuan. Për një çast oborri i kuesturës oshëtiu. Edhe nëpër qelitë buçiti kënga. Zemrat e të rinjve u ndezën flakë. Toger Bylyku dhe disa

policë filluan të çirreshin e të bërtisnin si të xhindosur. Major Paskualeja doli në dritare dhe dha urdhër që të arrestuarit të futeshin nëpër qelitë.

Kur sheshi ra në qetësi, syri më zuri Astritin dhe Bujarin, të cilët m'u afruan ngadalë. Për një çast u vështruam në heshtje. Të tre qëndronim të zymtë, të ngrysur e të menduar.

— Ç'u bëtë ju? — i pyeta.

— Ne ishim roje personale të shefit — tha Astriti.

— Si nuk e zuri plumbi majorin?

— I rrëshqiti mbi fytyrë — tha Bujari.

— Po arrestimet si u bënë?

— Këtë radhë vetë shefi kishte një listë në dorë. Dhe në bazë të kësaj liste u bënë të gjitha arrestimet — foli përsëri Bujari. Me sa shihej armiqhtë kishin arritur të zbulonin diçka. Pas largimit të shokëve, unë mbeta vetëm në oborr. Të gjitha ngjarjet më dilnin si në ekran. Nga qielli i vrenjtur filloi të binte një shi i fortë. U detyrova të hyja nën strehën e mensës.

Në këtë çast pashë se disa oficerë madhorë të ardhur nga Tirana hynë në kuesturë. Ata u ngjitën lart në katin e dytë duke qeshur e duke biseduar. Pas pak më thirri togër Bylyku. Ai vazhdonte të pinte dhe mbahej ende mirë.

— Dëgjo Dritan — tha ai. — Shefi kërkon vajzat e arrestuara të cilat i ke të shënuara në këtë

copë letër. Unë nuk po të shoqëroj, se vera më ka rënë në kokë.

Ishte e para herë që togeri ankohej nga pija.

U takova përsëri me shokët, të cilët ashtu si unë dukeshin shumë të mërzhitur. S'kishin faj. Dita e sotme kishte qenë plot ngjarje të hidhura. Për të gjitha këto mua më duhej të informoja përgjegjësin tim dhe në të njëjtën kohë të merrja udhëzime të reja. Po ja që për fat të keq isha me shërbim.

Me shumë vështirësi më në fund arrita të merrja dy orë leje nga togeri, duke lënë në vendin tim një shok tjetër. Mbase togeri, po të mos ishte i pirë aq shumë, nuk do të më kishte lejuar.

Dola nga kuestura me të shpejtë. Një erë e ftohtë ma fshikulloi fytyrën. Njerita jakën e kapotës dhe futa duart nëpër xhepa. Tek ecja rrugës, mendja më shkante te të arrestuarit. Kisha marrë drejtimin për në qendër të qytetit, po menjëherë ndërrova rrugë.

Përgjegjësi im kishte një barrakë të vogël në të cilën shiste kinkalerira. Ajo ndodhej në një lagje të varfër punëtorësh. Pas pak minutash arrita te barraka, e cila ishte e mbyllur. Për një çast ngela i hutuar.

«Sa keq», thashë me vete, duke i hedhur një vështrim asaj barrake të vogël sikur të ishte ajo faktore. Mora rrugën e kthimit kokulur, sikur të isha lodhur nga një punë e rëndë. E ku s'më punonte mendja në këto çaste. Mos vallë e kishin arrestuar? Befas pranë meje dëgjova një zë të niohur, i cili më pyeti nëse dëshiroja të bleia dicka. Unë ngrita kokën me rrëmbim. Nuk e merrni dot me mend sa u gëzova, kur pashë trupin e madh të komandantit tim, që fare i qetë shkoi të hapte

barrakën. Unë u afrova ngadalë dhe bleva diçka.

— Futu brenda — tha ai.

Unë, si vështrova anash me kujdes, hyra brenda në dyqan.

— Bëre shumë mirë që erdhe — tha ai. — Sot duhet të takohesha patjetër me ty.

Ai heshti pak, pastaj vazhdoi.

— Shefi i kuesturës sot shpëtoi, por ai duhet të vritet pa tjetër. Vendimi i Partisë duhet të zbatohet. Dhe këtë vendim do ta zbatosh ti.

Unë pohova me kokë në heshtje dhe po prisja se çfarë do të më thoshte tjetër.

— Mbasi të kryhet aksioni — vazhdoi ai — do të dilni nga një kanal i vjetër që ndodhet prapa ndërtesës së kuesturës. Ky kanal ju nxerr buzë timit Shkumbin. Besoj se e ke parë?

— Po, e kam parë — i thashë. — Madje kam kujtuar se është i zënë.

— Jo, nuk është i zënë. Është i lirë dhe kalohet lehtë. Në këtë aksion do të kesh edhe ndihmën e shokëve të njësitit, të cilët do të hyjnë brenda në kuesturë po nga ai kanal. Ata do të jenë në vartësinë tënde. Pastaj, po munde të rregullosh ndonjë makinë, mirë do të jetë.

— Makina ka, po s'kam shofer — i thashë.

Ai, si u mendua një copë herë, tha:

— Mirë atëherë, makinë do të të dërgoj unë. Do t'i japësh sinjal për të hyrë brenda vetëm atëherë kur ta keni pushtuar kuesturën.

Pastaj përgjegjësi filloi të më shpjegonte me hollësi se si duhej ta kryeja aksionin dhe në të njëjtën kohë më caktoi edhe detyra të tjera të rëndësishme. Më në fund komandanti im më la dorë të lirë të veproja ashtu si do të më paraqitej situata.

U ktheva në kuesturë me një frymë. Astriti me Bujarin po më prisnin. Unë vështrova përreth dhe, si u sigurova se nuk po na shihte njeri, i pyeta:

— Hë, djema, ç'kemi?

— Hiçgjë, ja, po presim — thanë ata.

— Dritan, ti dukesh shumë i gëzuar — tha Astriti. — Çfarë ka ndodhur?

— Vërtet që jam i gëzuar. Sonte do të kemi dasmë — dhe shkurtimisht u thashë atyre për aksionin që do të kryenim.

E lamë që të takoheshim përsëri për të caktuar detyrat.

Mbasi u ndava nga shokët, hyra tek oficeri i rojes, i cili ishte bërë tapë.

— Erdhe Dritan? — pyeti ai me gjuhën e trashur nga pija.

— Erdha, zoti toger.

— Bëre mirë që erdhe — shtoi ai. — Unë do të bie të fle pak. Ti e di detyrën.

— Si urdhëron, zoti toger, detyrën e di, po kam frikë se mos vijnë komunistët e na vrasin — e ngacmova unë.

Togeri filloi të qeshte dhe e tundi dorën me mospërfillje.

— Komunistët kanë frikë të kalojnë kësaj rruge, e jo më të vijnë brenda në kuesturë. Hej budalla, sa frikacak qenke — tha ai. Dhe ashtu siç ishte i veshur u shtri në krevatin e tij. Pas pak atë e mbërtheu një gjumë i thellë dhe filloi të gërhiste si ndonjë derr i butë.

«Sa mirë, thashë me vete, që ndodhi kështu». Kishte ardhur koha për t'u dhënë sinjal shokëve që ishin buzë Shkumbinit. Këtë detyrë vendosa ta

kryeja vetë, kurse Astritin e ngarkova të zëvendësonte rojen që ishte në portën kryesore. Pas pak i duhej dhënë sinjali makinës që të futej brenda. Bujarin e ngarkova të priste shokët e t'i drejtonte nëpër vendet që u kishim caktuar qysh më parë.

Si dhashë sinjalin, u ktheva përsëri në zyrë. Në këtë çast ra zilja e telefonit. E vura receptorin në vesh. Në fillim u dëgjua një zë i trubullt, që vinte valë-valë. Dhe fjalët vinin të përgjysmuara. Por pas pak zëri u kthjellua. Ishte shefi që urdhëronte të çoheshin lart disa nga vajzat e arrestuara. Ç'është e vërteta për një çast u trondita. Në qoftë se nuk i çoja shpejt, kishte të ngjarë që ai të zbriste vetë, ose të dërgonte ndonjë tjetër. Dhe mjaftonte vetëm një dyshim ose një shenjë fare e vogël që majori të merrte masa mbrojtëse.

— Si urdhëron, zoti major, si urdhëron! Ja tani — iu përgjigja duke imituar zërin e toger Bylykut. E lashë receptorin në vend dhe u sula me të shpejtë jashtë. Vajta te Bujari, për të parë nëse kishte dalë ndonjë shok nga kanali. Tani mendoja se ishte tamam koha për mbërritjen e shokëve në vend.

Vërtet nuk vonoi shumë dhe në dalje të kanalit u duk koka e njërit nga shokët. Me sa dukej kanali kishte qenë i gjatë dhe i vështirë për t'u kaluar, sepse shokët dukeshin të lodhur e të djersitur, megjithëqë ishte ftohtë. Ishin shtatë veta të veshur me uniformën e policit të kuesturës e të armatosur mirë. Me kujdes të madh dolën në kra-hun tjetër të ndërtesës, ku errësira ishte më e dendur dhe nga ku mund të shihje të gjitha lëvizjet që bëheshin në oborrin e gjerë të saj. Iu afrova

Astritit, i cili më lajmëroi se makina ndodhej pranë portës.

— Fute shpejt brenda — thashë. Të dy shokët që ishin në makinë qenë najisur me dokumenta fals e me një listë emërore të të gjithë të arrestuarve që do të çoheshin në burgun e madh të të qytetit natën. Çdo gjë ishte organizuar mirë e bukur ashtu siç e donte puna.

Me shpejtësi të rrufeshme çarmatosëm të gjitha rojet që ruanin të burgosurit. Ata mbetën shumë të habitur. Nuk u besohej kurrsesi që komunistët të kishin aq kurajë sa të vinin në një vend të rrezikshëm siç ishte kuestura. Tani na kishte mbetur vetëm toga e shërbimit, e cila pothuajse e tëra ishte në gjumë. Vendosëm të mos i zgjonim. Si hoqëm armët nga armatura, mbyllëm me lloz nga jashtë të gjitha dyert e daljeve. Të gjitha këto punë u kryen brenda disa minutave. E tërë kuestura tani ndodhej në duart tona. Të gjithë vështruam për një çast andej nga dritarja e katit të dytë. Që andej vinte tingulli i një kënge të çjerrë.

Zilja e telefonit, e cila dëgjohej gjer jashtë, kishte kohë që binte. Hyra me të shpejtë në zyrë dhe vura receptorin në vesh. Majori ulërinte duke sharë mbarë e prapë. Ai kërkonte t'i dërgoheshin sa më parë të arrestuarit lart. Përsëri i premtova se do t'ia dërgoja në çast, sapo të bëheshin gati. Dola përsëri jashtë për të kryer detyrën e fundit. Papritur pamë të zbriste poshtë mareshal Jani, i cili ishte një nga besnikët e tij më të mirë. S'pipërinte asgjë. Mjaftonte vetëm pak zhurmë që aksioni të dështonte. Dhe majori ndoshta shpëtonte përsëri gjallë. Ne duhej të ruanim gjakftohtësinë dhe të vepronim me kujdes. E pamë mareshalin që hyri

me të shpejtë në zyrën e oficerit të rojes. Hodhi sytë rreth e rrotull. Si vështroi me përbuzje togerin që po flinte dhe bëri një gjest mërzitjeje me dorë, doli përsëri jashtë dhe thirri përgjegjësën e ndërresës. Unë iu paraqita menjëherë.

— Ti qenke me shërbim? — pyeti ai me një zë ironik.

— Po, unë jam — i thashë me mospërfillje.

Ai për një çast i picërroi sytë dhe më vështroi me inat.

Marshali ishte njeriu që për mua dyshonte më tepër nga të tjerët. Bile disa herë më kishte ndjekur edhe pas, por unë i kisha shpëtuar për mrekulli. Shefi tek unë kishte shumë besim dhe mbase kjo gjë më kishte shpëtuar gjer tani.

— A e di urdhrin e shefit — tha ai me ton urdhërues.

— Sigurisht që e di.

— E di dhe nuk e zbaton! Për këtë do të përgjigjesh nesër para majorit! Tani më jep katër policë, se do t'ia çoj vetë vajzat lart — tha ai. Dhe u drejtua drejt qelive. Unë ua bëra me shenjë shokëve që po rrinin në errësirë të më ndiqnin pas.

Sa kaluam derën kryesore të burgut, iu hodha përsipër. Nuk e vramë, vetëm e lidhëm fort dhe e mbyllëm në një nga qelitë e boshatisura. Me shpejtësi hapëm të gjitha dyert e qelive dhe u thamë të arrestuarve që të dilnin shpejt jashtë e të hipnin në makinën që ndodhej pranë portës kryesore.

Si u dhashë shokëve disa udhëzime të çastit, mora bidonin me benzinë të pregatitur më parë dhe u ngjita lart. U afrova ngadalë pranë derës dhe mbajta vesh. Ata bisedonin me zë të lartë dhe qeshnin. Dikush fliste italisht. Unë nuk arrita të

kuptoja gjë, sepse fjalët nuk dëgjoheshin mirë. Hapa ngadalë derën.

Zyra e majorit kundërmonte erë të keqe. Tymi i duhanit të zinte frymën. Disa oficerë ishin pirë aq shumë, sa që i kishte zënë gjumi mbi tryezë. Kurse disa të tjerë, me major Paskualen, vazhdonin të pinin. Shefi mbahej mirë se, sa më pa, u ngrit menjëherë më këmbë.

— E, ore kapter, a i solle vajzat?.. — pyeti ai duke më vështruar si ujë i uritur.

— Si urdhëron, zoti major, i solla — i thashë duke nxjerrë në të njëjtën kohë edhe armën.

Atij filloi t'i dridhej buza. Fytyra i ndyshoi. Në këto çaste atij i kishte dalë fare pija. Tentoi të nxirrte armën. Por s'mundi. Shtiva mbi të disa herë. Trupi i tij i madh u këput si dru i sharruar. Shokët e tij nga frika dhe paniku nuk lëvizën fare nga vendi.

Me të dalë jashtë, shtiva mbi bidonin me benzinë, i cili mori flakë si ndonjë vullkan i vogël. Zbrita me të shpejtë poshtë, ku shokët po më prisnin tërë ankth.

— Çdo gjë në rregull — u thashë.

Makina që bërë gati për rrugë.

— Prisni pak, shokë. Nuk është keq të marrim me vete edhe toger Bylykun, i cili sot në mëngjes u tregua aq trim me atë të riun që e kundërshtoi.

Dy vetë u sulën në zyrën e oficerit të rojes dhe e tërhoqën zvarrë gjer te makina.

Tani e tërë kuestura kishte marrë flakë. Flaka ndriçonte qytetin e përgjumur buzë Shkumbinit. E nesërmja na zuri në mal te shokët. Të gjithë ishim të gëzuar për kryerjen me sukses të aksionit.

ZETORISTI

Punëtorët e turnit të tretë po ua lëshonin vendin shokëve të tyre të ditës. Në uzinë filloi një ditë e re pune me gëzimet dhe telashet e saj. Zetoristi, i cili kishte ardhur pa zbardhur mirë dita, dukej pak i mërzhitur. Ai i vinte rrotull zetorit dhe ishte aq i zhytur në punë dhe në mendim sa nuk u përgjigjej as përshëndetjeve të shokëve.

Besniku kishte disa ditë që ishte i shqetësuar. Fytyra e tij e qeshur kishte marrë një pamje të zymtë. Ai fliste pak e nuk bënte shaka si ngahera. Shokëve u ra në sy ndryshimi i tij i menjëhershëm. Ata filluan ta ngacmonin:

— Ç'ke kështu, Niku? Ç'rri kështu sikur të janë mbytur gjemitë?

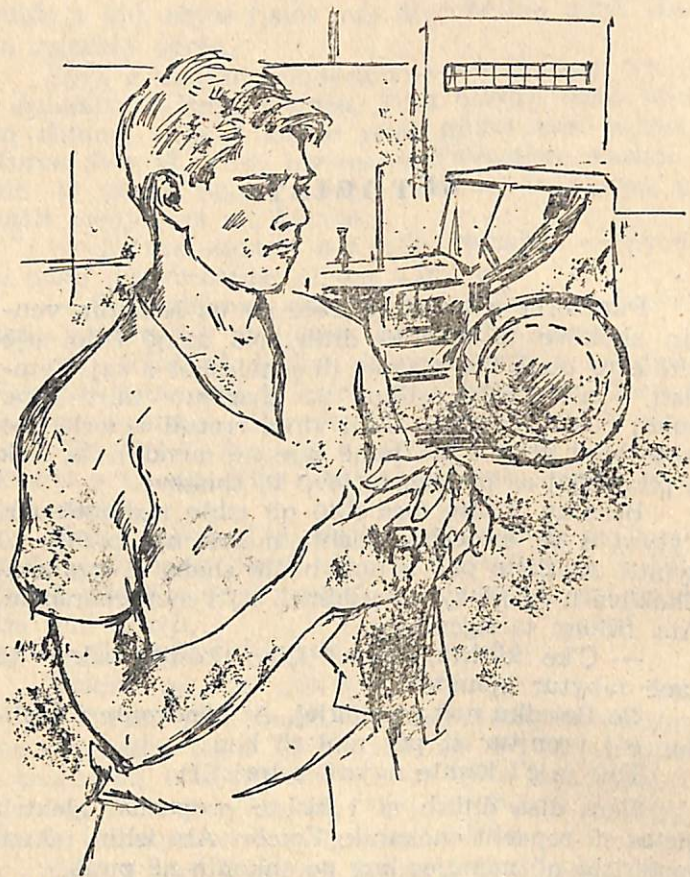
Po Besniku nuk përgjigjej. Ai qëndronte i heshur e i vrenjtur si për mot të keq.

Dhe ja ç'i kishte ngjarë zetoristit:

Para disa ditësh ai i kishte propozuar elektrikistes së repartit mekanik, Zoicës. Ata ishin takuar rastësisht në mëngjes kur po shkonin në punë.

— Mirëmëngjes Zoica — i kishte thënë dhe nga tronditja i ishte marrë pak goja.

Besniku kishte heshur pak si të donte të

mblidhte veten për të gjetur fjalët e përshtatshme
dhe me sytë përtokë i kishte thënë:

— Dëgjo Zoica! Unë... të dua ty. Unë jam gati
të marthhem qysh nesër.

Vajza e kishte vështruar me çudi. Fytyra e tij e qeshur kishte marrë një pamje serioze dhe kishte ndryshuar ngjyrë. Ajo për një çast kishte heshtur, pastaj ia kishte shkrepur së qeshurës.

— E shoh që ti e merr me shaka, Zoica — foli ai përsëri me një zë të butë e të ulët. — Ose ti nuk më beson! — shtoi pas pak duke rrudhur cepat e syve e duke mbledhur vetullat e trasha e të zeza në një mënyrë të atillë sikur të hakërohej për mosbesimin e vajzës.

— Nuk di ç'të të them, Besnik — tha ajo dhe padashur buzëqeshi. I hodhi një vështrim dhe mendoi me vete: «Nuk është i keq ky djalë.»

— Si nuk di ç'të thuash? — thirri ai — unë jam gati të të marr që sot, po, po, që sot...

Këto fjalë i tha me një ton të fortë, duke dashur kështu t'i jepte të kuptonte elektricistes se nuk bënte shaka.

Për disa minuta dy të rinjtë heshtën. Dielli tani kishte kaptuar malin e po flakëronte mbi qiellin e pastër.

— Unë nuk të njoh mirë ty, Besnik. Dhe kështu, pa të njohur unë nuk mund të them asnjë fjalë — tha ajo duke e thyer e para heshtjen.

— Nuk më njihke mirë!?. — ia priti ai i çuditur. — Ne punojmë bashkë, punojmë në një uzinë?!

— Ashtu është vërtet, Besnik, por zanatet na ndajnë. Ti tërë ditën qëndron jashtë uzinës. Je si ai zogu që vjen në fole vetëm sa për të fjetur, kurse ditën shëtit pemë më pemë. Ti në uzinë vjen për të shkarkuar ose për të ngarkuar dhe pastaj zhdukesh.

Besniku qëndronte i heshtur, pa ditur ç'të thosh-

te. Ai e vështronte vajzën që ecte pranë tij pa u bërë merak për asgjë. Mos që gabuar në dashurinë e tij?

— Domethënë ti nuk do?

— Unë të thashë, Besnik, që duhet të njihemi akoma më mirë — tha ajo dhe filloi të qeshte tek shikonte fytyrën e tij që kishte marrë një pamje të egër.

— Unë nuk kuptoj se çfarë njohje kërkon ti — tha ai më në fund duke vështruar përtokë e duke bërë një gjest me dorë me të cilin donte t'i thoshte vajzës se nuk kishte më gjë për të thënë.

— Kurse unë mendoj se duhet të njihemi akoma më mirë, Besnik. Ja, për shembull, unë nuk e dija që ti qenke edhe nevrik. — Ajo e vështroi me bisht të syrit dhe qeshi.

— Ti, Zoica, i merr gjërat me shaka — foli ai përsëri, duke mos guxuar ta shihte vajzën në sy. Ai u largua i prekur në sedër. Zoica deshi t'i thërriste të kthehej, por fjalët i mbetën në grykë.

Një të shtunë mbas dite, kur dielli ishte në të perënduar, kryetari i komitetit profesional të uzinës i doli para zëtorit dhe ia bëri me shenjë të ndalonte.

— A të kanë lajmëruar për nesër? — pyeti kryetari i komitetit.

— Jo, shoku Pal — u përgjigj ai shkurt.

— Nesër, Besnik, ka aksion me goditje të përqëndruar. Do të pastrojmë territorin dhe repartet

e uzinës sonë, kështu që ti me zetorin duhet pa tjetër të jeni këtu nesër, në orën shtatë.

Besniku heshti për një çast. Diçka desh të thoshte.

— E shoh që po mendohesh — foli përsëri Pali.

— Po mendohem jo se nuk dua të vij — tha ai — po zetori im nesër ka ditën e shërbimit profilaktik. Dhe ke parë ti, shoku Pal — vazhdoi Besniku — zetori im është si njeriu, po s'ia bërë shërbimin në ditën e caktuar fillon e kruhet sikur ta ketë zënë zgjebja.

Pali qeshi. Ai ia njihte mirë merakun zëtoristit, i cili kujdesej për makinën e tij si nëna për fëmijën. Ishte vështirë t'ia ndryshoje mendjen atij. Po ama mungesa e zetorit do të sillte shumë pengesa. Nuk kishte se kush t'i çonte plehrat dhe mbeturinat në lumë.

— Dëgjo këtu — Besnik — filloi të fliste përsëri kryetari i komitetit profesional me një ton të butë shoqëror. — Bëja një ditë më vonë shërbimin zetorit. Tani ti e kupton vetë se për higjienën dhe pastërtinë duhet të kujdesemi të gjithë.

— Oh, pa tjetër që e di — tha zëtoristi dhe bëri një gjest me dorë.

— Mirë atëherë — tha ai pas një heshtje të shkurtër duke i dhënë gaz motorit.

Skapamentoja filloi të zhurmonte dhe të nxirrte tym si ndonjë oxhak fabrike.

— Zetorit do t'ia bëj shërbimin sonte natën. Nesër më siguroni njerëz të fortë, që të ngarkojnë dhe të shkarkojnë shpejt, për të tjerat mos u bëni merak. Zetori dhe unë do të jemi këtu pa zbardhur mirë dita.

— Sa për njerëz — tha Pali i kënaqur nga

përgjigjja e zetoristit — do të kesh sa të duash. Brigada e vajzave me në krye Zoicën kanë marrë angazhim jo vetëm të ngarkojnë, por edhe t'i shkar-kojnë në lumë.

Zetoristi u hodh përpjetë, sikur ta kishte pic-kuar ndonjë grerëz.

— Si, çfarë!?. Brigada e vajzave me në krye Zoicën do të merret me ngarkimin e me shkarkimin e mbeturinave?!

— Po, po, pse çuditësh? — tha Pali. — E sa për Zoicën, atë e zgjodhën shoqet përgjegjëse të tyre. Këtu s'ka asgjë të keqe.

Besniku mbeti si i hutuar. Fytyra për një çast i mori një pamje të egër, sikur t'i hakërrohej dikujt.

«Nesër shoqja Zoica ka për të më njohur më mirë», tha ai me vete. Po shpejt e mblodhi veten dhe, duke dashur t'i jepte të kuptonte Palit që aq i bënte se kush do të merrej me ngarkimin e shkarkimin e rimorkjos së tij dhe se habinë e kishte shprehur ashtu kot, tha:

— Mirë, o, mirë, se mos më prish punë mua... Po janë vajza dhe puna që do të kryejnë është ca e vështirë.

— Ne aty jemi. Në qoftë se ato nuk do të mund ta kryejnë dot punën si duhet, atëherë i ndër-rojmë me djem. Po nuk besoj që vajzat ta pranojnë një gjë të tillë.

— Kështu pra, nesër në orën shtatë.

* * *

E nesërmja që një ditë e bukur po e ftohtë. Punëtorët të ndarë në brigada filluan punën në sektorë të ndryshëm.

Edhe brigada e vajzave me në krye Zoicën filloi të ngarkonte rimorkjon, të cilën zetoristi e kishte lënë qysh mbrëmë në vendin e caktuar. Të gjitha vajzat ishin veshur me pantallona e me bluzë të bardha. Vetëm Zoica kishte veshur një bluzë të kaltër. Shoqet filluan ta ngacmonin duke i thënë se këtë ndryshim e kishte bërë me qëllim që të dukej si përgjegjëse. Ajo nuk e kishte mendjen dhe aq te ngacmimet e shoqeve. Vazhdonte të punonte në heshtje dhe më të rrallë u buzëqeshte sa për të thënë se merrte pjesë në bisedën e tyre.

Fytyra dhe sytë e saj të kaltër dukeshin si të menduar.

Po ç'ishte vallë ky mendim dhe ky shkëlqim i syve të saj?, Ndoshta ndonjë ndjenjë e panjohur gjer tani po ia guduliste zemrën vajzës së re.

— E, si thoni, vajza? — pyeti Pali, i cili bashkë me drejtorin e sekretarin e organizatës së partisë po merreshin me sistemimin e disa materialeve. — Do t'ia dilni në krye vetë punës, apo t'ju vijmë në ndihmë?

— Ne nuk kemi nevojë për ndihmë — thanë njëzëri vajzat.

— E shikon, shoku sekretar, nuk i kam caktuar unë në atë punë, ato vetë e morën përsipër.

Sekretari u hodhi një vështrim admirues vajzave punëtore.

— Me sa duket ne nuk po ua mbushim synë këtyre bandillëve, — ia priti Fëllënxa, e cila e ngriti sfurkun përpjetë duke iu kërcënuar brigadës së djemve.

Djemtë filluan të qeshnin.

— Hajdeni vajza!.. T'u japim një sulm këtyre mbeturinave që, kur të vijë zetori, ta gjejë rimor-

kjon të mbushur — u tha shoqeve Zoica. — Pa le të qeshin ata sa të duan — dhe u ngjit vetë në rimorkjo për të ndihmuar në ngarkim.

Puna dalngadalë filloi të merrte zjarr. Secila brigadë kërkonte t'ia kalonte tjetrës. Herë pas here djemtë u hidhnin nga një thumb vajzave. Edhe vajzat s'ua përtonin, ua kthenin përgjigjen aty për aty. Vetëm Zoica nuk merrte pjesë në këto biseda plot shaka dhe të qeshura. Ajo qëndronte sipër rimorkjos duke tërhequr me çengel mbeturinat dhe dikë kërkonte me sy. Ai nuk po dukej. Ku ishte vallë? Po zetori ku gjendej? Mos i kishte ndodhur gjë? Atë e kishte pushtuar një ndjenjë shqetësimi. Po shqetësimi ia la vendin gëzimit, kur nga larg u dëgjua buçima e skapamentos së zetorit. Vajzës filloi t'i rrihte zemra. Zetori mori kthesën me shpejtësi dhe u drejtua nga rimorkjoja, e cila tani dukej sikur ishte bërë gati.

Besniku zbriti nga kabina dhe hodhi një vështrim rreth e rrotull. Kërkonte ndonjë shok për ta ndihmuar në lidhjen e zetorit me rimorkjon.

— Ç'qenke nxirë kështu, o Besnik — e ngacmoi Fëllënxa. — Me sa duket paske fjetur mbrëmë me zetorin — shtoi ajo dhe ia dha së qeshurës.

Besniku nuk iu përgjigj. Për disa minuta vazhdoi të merrej me zetorin. Ai e kishte munduar shumë. Me t'i mbaruar shërbimin zetorit, kishte dashur ta provonte, madje kishte lidhur dhe rimorkjon. Po zetori nuk ishte ndezur. Me siguri që ndonjë defekt i vogël. Po hajde e gjeje defektin natën! Iu desh të bënte disa mbërthime e zbërthime që motori të ndizej përsëri.

— Ke të drejtë, Fëllënxa — tha ai kur u afrua pranë saj dhe u mundua ta fshinte fytyrën me

shpinën e dorës. Po u përlye më tepër dhe vajzat ia krisën së qeshurës me të madhe.

Padashur filloi të qeshte edhe Besniku. I hodhi sytë nga Zoica dhe vuri re se ajo mundohej ta mbante të qeshurën me zor.

— Shko më mirë të lahesh, o Nik — i thanë shokët, të cilët kërkonin ta shpëtonin nga ky hall.

— Jo, or, jo, nuk do të lahem aspak — tha ai. — Unë do të lahem atëherë kur të mbarojmë punë. — Dhe, si rrëmbeu një sfulk prej hekuri, u ngjiti lart në rimorkjo.

— A ka mundësi, shoqja përgjegjëse, që të marr pjesë edhe unë në këtë betejë? — pyeti zetoristi duke i hedhur çangelin një pështjellimi të madh mbeturinash, të cilat Zoica po i ngrinte me zor.

— Me gjithë qejf — tha ajo duke vështuar nga shoqet. Në pak minuta rimorkjoja u bë gati për udhë.

— E shikoni, moj çupa, sa shpejt e mbushëm? — tha Besniku ndërsa vazhdonte të rregullonte mbeturinat.

— Këtë gjë mund ta bënim edhe pa ty — ia priti Drita.

— Ne këtë punë e morëm vetë përsipër ta kryenim, prandaj mos na u lëvdo — tha Shkëndija, një vajzë e urtë, që s'i ishte dëgjuar zëri deri atëherë.

— Tani, vajza, ngjitemi lart — tha Zoica. — Do të vemë të gjitha për shkarkim. Si thua ti, Niku? A duhet të vijmë që të gjitha?.. — pyeti ajo duke u skuqur në fytyrë. Zetoristi nuk e vuri re ngjyrën e kuqe të fytyrës së saj.

Ai po mendonte si t'u merrte hakun vajzave

që u tallën me të. Do t'i lodhte sa të mos merrnin më persipër punë të tilla.

— Me leje, shoqja përgjegjëse — tha ai.

Zoicës i vinte për të qeshur kur Besniku e thërriste ashtu.

— Unë kam një propozim...

Për një çast të gjitha e lanë punën dhe vështruan nga zetoristi. Edhe Zoica ia qepi sytë Besnikut.

«Me siguri do të na nxjerrë ndonjë telash», mendoi ajo, prandaj vendosi ta kundërshtonte mendimin e tij. U vështruan për një çast sy më sy. Atë ditë ajo i kishte thënë se nuk e njihte mirë. Dhe kishte kërkuar ta njihte edhe më mirë. Ja pra fusha e betejës. «Këtu njihen edhe burrat, edhe gratë», mendoi ai me vete. Ai nuk u tund fare nga vështrimi i rreptë dhe nga qëndrimi i ftohtë i saj.

— Si pjesëtar i kësaj brigade, me të drejta të barabarta, unë propozoj që, sa rimorkjo të çojmë në lumë, aq rimorkjo me rërë të sjellim që andej për ndërtesat e reja.

Zetoristi heshti pak. I hodhi një shikim Zoicës, me të cilin donte t'i thoshte se tani e kishte radhën ai për ta njohur së sa e fortë ishte. Vajzat për një çast nuk folën. Zetoristi i kishte vënë në një pozitë të vështirë.

A do ta pranonin edhe këtë shtesë pune, apo do të tërhiqeshin duke ia lëshuar vendin brigadës së djemve?

Vajzat vazhdonin të heshtnin dhe vështronin Zoicën.

Ajo, ashtu siç qe mbi rimorkjo, tha:

— Ne do ta kryejmë edhe këtë punë. Ndërtesa e re ka nevojë për ndihmë dhe ne këtë ndihmë

do ta japim. Si thoni, vajza? Apo doni që të tërhiqemi?.. T'ia lëshojmë vendin brigadës së djemve?

Vajzat shpërthyen me furi duke aprovuar njëzëri propozimin e shoqes së tyre. Ndonjera nga vajzat dhe u lëkund, po e përfshiu vala e përgjithshme.

Atë ditë u transportuan shumë mbeturina në lumë dhe që andej u soll shumë rërë e zhavorr. Edhe vetë Besniku u çudit nga puna e kryer. Tani i tërë territori i uzinës kishte marrë një pamje tjetër. Kudo të shihte syri rregull e pastërti. Ato u nisën të zbraznin edhe rimorkjon e fundit.

Ç'është e vërteta, tanimë vajzat e ndjenin veten ca të lodhura, po lodhja shpejt u shndërrua në kënaqësinë që të sjell puna. Ato ia morën këngës dhe rruga buçiti nga zërat e tyre. Kur mbërritën në lumë, dielli kishte filluar të perëndonte dhe koha ishte ftohur. Po vajzat nuk e ndjenin të ftohtin. Shkëndija e Mimoza ishin shumë të lodhura dhe Besniku u detyrua t'i ndihmonte. Edhe ai, vetëm tani filloi ta ndjente lodhjen dhe pagjumësinë t'i rëndonte mbi supë. Për një çast mendoi të mos e mbushte këtë radhë rimorkjon me rërë. Po Zoica dhe shoqet e saj, që mbaheshin ende të forta, me të mbaruar shkarkimi i mbeturinave filluan mbushjen e rimorkjos. Kështu nga turpi ai heshti. Ato shejtanka vajza, të cilat ai kishte dashur t'i lodhte, kishin triumfuar mbi të. Megjithëse ishte i kapitur, ai ishte i lumtur se kishte qenë pranë e pranë me Zoicën. Herë-herë ata i hidhnin vësh-

trime njëri-tjetrit dhe padashur vështrimet kryqëzoheshin. Zoica i ulte sytë me turp dhe skuqej në fytyrë. Dhe tani që puna po merrte fund, mbi fytyrat e dy të rinjve u nde një hije mërzitjeje. Zoica, që një ditë më parë ishte treguar indiferente, tani ndjente se zemra i rrihte me forcë.

Puna mbaroi. Vajzat dolën në anën tjetër të bregut dhe filluan të laheshin. Kurse zetoristi hipi lart në kabinë, i futi marshet motorit, i cili nga pesha e rëndë filloi të uturonte. Besniku donte ta nxirrte zetorin gjer në rrugën kryesore e pastaj të thërriste vajzat për t'u ngjitur lart.

Po ja që ngjau diçka e papritur. Rimorkjo u shkëput nga zetori dhe ai, i lehtësuar nga barra e rëndë, eci përpara. Aksi që i mbante të lidhur kishte rënë në lumë.

Besniku e ndali zetorin dhe nga xhami i prapmë i kabinës vuri re se si rimorkjoja kishte qëndruar në mes të ujit.

Kjo gjë tërhoqi vëmendjen e vajzave, të cilat ishin bërë gati për rrugë. Po ato, të rrëmbyera nga biseda, nuk ia vunë veshin zetoritit. Vetëm Zoica s'ia ndante sytë zetorit.

Besniku i hodhi një sy kokës së timonit të rimorkjos, e cila po dergjej brenda në ujë. Aty ishte thellë. Tani atij i duhej të vendoste aksin rezervë. Kjo ishte ca e vështirë. Ai u kërrus nja dy a tri herë duke u munduar ta ngrinte timonin, po s'e ngriti dot. Për një çast vështroi rreth e rrotull se mos i zinte syri ndonjë makinë, ose ndonjë zetor tjetër. Po ja që në këtë orë në lumë nuk dëgjohej asnjë zhurmë.

Atëherë vështroi nga vajzat, të cilat e ndërprejnë bisedën dhe filluan të vështronin andej. Ze-

toristi duhej ndihmuar, po hajde futu në ujë të ftohtë!

«Ta provoj edhe një herë, mendoi ai, mbase e ngre. Në qoftë se edhe këtë radhë nuk e ngre dot, atëherë do të zhvishem e do të futem brenda», tha ai me vete duke vështruar ujin e pastër që rridhte i qetë. Ai largoi pak flokët e rënë mbi ballë dhe ngriti mëngët e këmishës gjer lart, duke tendosur muskujt sikur do të përleshej me njeri. U përkul e u zgjat aq shumë, saqë dukej sikur ishte shtrirë mbi ndonjë kanape. Pikërisht kur dora e tij e fortë e kishte ngritur timonin e rimorkijos më tepër se një pëllëmbë, ai rrëshqiti sikur të ishte ndonjë peshk dhe ra brenda në lumë.

Një thirrje e fortë shpërtheu në këto çaste. Zoicës iu zu zëri në grykë. Ajo u vërsul drejt tij, pa vështruar se ç'kishte përpara. Po zetoristi u ngrit me të shpejtë. Fytyra e tij kishte marrë një ngjyrë të kuqe, ca nga turpi e ca nga të ftohtët. Ai filloi të qeshte si të donte t'u thoshte vajzave se nuk kishte ndodhur asgjë e jashtëzakonshme. Fytyra e zetoristit u ngazëllye kur pa Zoicën e trembur që po vraponte drejt tij.

«Zoicë e dashur!» — tha me zë të ulët dhe zemra i rrahu fort. Ajo ishte futur në ujin e ftohtë deri në mes.

— A u vrave, Besnik?.. — pyeti ajo me një zë të dobët, ku shprehej edhe frikë edhe dashuri.

Vajza me drojtje ngriti dorën e saj të vogël dhe deshi t'ia largonte flokët e ngjitur nga uji mbi ballë, t'ia lironte sytë që ndrinin nga gëzimi. Po zetoristi i hutuar nga lumturia pëshpëriti:

— Jo, jo! Unë nuk kam pësuar asgjë — dhe bëri disa lëvizje të çrregullta me dorë. — Por, por...

ti do të ftohesh! — thirri dhe i hodhi dorën supë sikur donte ta mbronte vajzën nga cingërima e mbrëmjes.

Zoica vështroi për një çast nga vajzat të cilat ishin rreshtuar në buzë të lumit të habitura nga kjo skenë. Ajo ia hoqi dorën me ngadalë si për ta qortuar.

— Hajde, Besnik, ta lidhim bashkë rimorkjon, meqë jam edhe unë këtu — tha.

— Oh, pa tjetër, moj zoçkë — tha ai duke ngritur me një frymë timonin e rimorkjos.

Pas pak zetori buçiti duke tërhequr pas edhe shoqen e tij të pandarë. Në kabinën e vogël të zëtorit, në kundërshtim me rregullat e qarkullimit, qëndronin dy veta të lagur gjer në palcë, por të lumtur.

— Si thua, Niku, a kanë të ftohtë shoqet tona lart në rimorkjo?

— Jo, nuk kanë!

— Pse?

— Sepse i ngrohim ne me zjarrin e dashurisë sonë.

Zoica qeshi. Dhe, duke ia përzier flokët e lagur me dorë, tha:

— Ah, inatçi i keq!

— Kurse tani e tutje do të jem një shakaxhi i keq.

— Më mirë ashtu — i tha ajo dhe mendja i vajti te puna e kryer, tek uzina, te repartet dhe oborri i saj që tani ndrinin nga pastërtia.

ANILA

Nga dritaret e mëdha të fabrikës së filaturës, që zbardhonin nga ciklat e vogla të pambukut dukej një qiell i ftohtë dimëror. Dielli kishte filluar të perëndonte. Rrezet e tij të pjerrëta dukej sikur thyenin të ftohtin e dimrit. Brenda në fabrikë është kaq ngrohtë, sa që punëtorët punojnë me krahë të shkurtëra.

Makinat e shumta zhurmonin. Për një vizitor kjo zhurmë është e rëndë, po punëtorët janë mësuar dhe nuk mund të rrojnë dot pa të. Kur ndërpritet, atyre u duket sikur në fabrikë ndërpritet gjallëria, ndërpritet jeta. Për një çast makinat hesh-tën. Kishte ndodhur një defekt elektrik. Anila po rrinte pranë makinës së saj, duke pritur të fillonte përsëri punën. Ajo vështroi për një çast prodhimin që kishte dhënë dhe u gëzua. Ndoshta normën e kishte realizuar.

— Ku je, Anila? — i thirri Vera, shoqja e saj e ngushtë, duke e shpëputur për një çast nga mendimet.

Dhe Vera, ashtu siç e kishte zakon, e zuri për mesi dhe filloi ta rrotullonte, ashtu siç bëjnë fëmijët kur luajnë, pastaj e përqafoi.

Të dyja shoqet e donin fort njëra-tjetrën. Ato

ishin rritur bashkë. Edhe tani që Anila ishte martuar, ato vazhdonin ta ruanin shoqërinë si më parë.

— Si shumë u vonua korenti — tha Anila duke i hedhur sytë nga kabina elektrike.

— Lëre korentin, Anila, se vajti ora për të ikur. Tani bëjmë nga një dush, vishemi dhe ia mbathim për në shtëpi.

Oh, më fal — vazhdoi me keqardhje. — Gati harrova. — Sot duhet të shkoj në provat e estradës. Besoj se nuk do të mërzhitesh — tha ajo dhe u largua me vrap të arrinte shoqet.

«Sa vajzë e çuditshme është», tha Anila me vete duke e vështruar me zili. Dhe mendja në ato çaste i vajti te provat e estradës. Ç'është e vërteta edhe Anilës i pëlqente të merrte pjesë në grupin e estradës së fabrikës, por gjer tani kishte ngurruar t'ua thoshte këtë gjë të tjerëve.

— Ej, Anila!. Akoma s'ke vajtur për të bërë dush? — i thirri Vera, e cila ishte larë e veshur dhe diç bisedonte me Lumton. — Hajde, hajde, gjithmonë me vonesë ti — shtoi ajo. Vetëm atëherë Anila u kujtua se kishte ardhur koha për t'ua lëshuar vendin punëtorëve të turnit tjetër. Ajo i vështroi shoqet e saj si e hutuar. Dëshira e shfaqur ashtu rastësisht për të marrë pjesë në grupin e estradës sikur e kishte shqetësuar, e kishte futur në mendime.

Aty për aty vendosi që këtë çështje ta bisedonte me Verën.

— Vera, hajde një minutë, se diçka dua të të them — tha ajo dhe filloi të merrej me rregullimin e pastrimin e vendit të punës. Asaj iu kujtua koha e shkollës. Atëherë ajo kishte marrë pjesë në grupin teatral. Dhe kishte luajtur mirë. Shoqet e

kishin duartrokatur. Po qysh atëherë kishin kaluar disa vjet.

— E, moj Vera, do të vish, apo jo? — tha Anila.

— Ja erdhëm — tha Vera. Ajo e mori me mend se shoqja e tyre diçka kishte.

— Hë pra, çfarë ke? — tha Vera duke u afruar.

— Po unë nuk ju thirra kot. Bëtë shumë mirë që erdhët të dyja. Dy mendime vlejné më shumë se një.

Anila heshti për një çast, pastaj mori frymë thellë:

— Dua të marr pjesë në estradë ashtu si ju. Kam shumë dëshirë. Ju ç'më thoni? — Lumtoja e vështrroi Anilën me çudi, kurse Vera filloi të qeshte.

— Vërtet kërkon të marrësh pjesë në grupin e estradës?! — pyeti Vera duke i hedhur shoqes së saj një vështrim të habitur.

— Me tërë mend e kam, Vera. Dikur unë kam marrë pjesë në grupin artistik të shkollës. Ta dish ti sa herë kam ëndërruar ta shoh veten në skenë...

— tha Anila dhe sytë i xixëlluan.

— T'i themi regjizorit — tha Vera kur pa se me sa pasion fliste shoqja e saj.

— As mos i thuaj kot — ia priti Lumtoja. — Grupi i estradës është plotësuar me kohë.

Anila sikur u step. Një komp iu mblodh në grykë dhe ajo s'mundi të thoshte asgjë. Të dyja shoqet e vështruan me keqardhje:

— Mos u mërzit, Anila, se do t'i lutemi regjizorit që të gjejë një vend dhe për ty — thanë ato me një gojë. — Oh, ja ku po vjen. Tamam sikur ta kishim bërë me fjalë. — Drejt tyre po vinte Koçoja, regjizori, një djalë që binte në sy për gjatësinë e tij.

— E, moj vajza, si thoni?.. Do të vini sot në prova? Apo duhet të vij unë t'ju mbledh si kokrra misri?

— Ne gati jemi — tha Vera — tani do të vinim.

— Mos kishit gjë për të më thënë? — pyeti ai kur pa se po mateshin t'i thoshin diçka.

— Po, shoku Koço. — tha Vera me një ton serioz.

— E çfarë doni të më thoni? — tha ai. — Shpejt, se nuk kemi kohë!

— Anila ka dëshirë të marrë pjesë në grupin tonë të estradës — tha Vera. — Do t'ju lutemi shumë që ta merrni, shoku Koço!

Regjizori shikoi për një çast nga Anila, e cila kishte vajtur andej nga fundi i makinës dhe me leckë në dorë vazhdonte të merrej me pastrimin e saj. Koçoja e njihte mirë Anilën. Dikur ata kishin punuar bashkë. Anila ishte një grua e drojtur, e turpshme dhe e mbyllur në vetvete. Ajo edhe kur fliste skuqej. Dhe ja tani kishte shprehur dëshirën...

— Nuk mund ta marrim — tha ai, pas një heshtjeje të shkurtër. — Provat kanë kohë që kanë filluar.

Vajzat i hodhën regjizorit një vështrim lutës.

— Fundi, le ta provojmë një herë me një rol të vogël. Role të tilla ne kemi plot — tha Lumtoja.

Regjizori u hodhi të dyja vajzave një shikim të butë. Ai e kuptoi se atyre u vinte keq për shoqen.

— Mirë — tha më në fund — po e marrim. Anila — thirri Koçoja duke i hedhur një vështrim sikur donte ta peshonte me sy.

Ajo u afrua ngadalë, me fytyrë të skuqur. Koçoja buzëqeshi.

«Kjo po turpërohet këtu para meje, tha ai me

vete, e jo më kur të dalë në skenë para publikut». Megjithatë ai bëri sikur nuk e vuri re tronditjen e saj.

— Shoqet e tua ngulin këmbë që të të marrim në grupin e estradës, Anila. Ti si thua?.. E bën dot, apo jo..?

— Do të mundohem — tha ajo.

Në zërin e saj kishte vendosmëri.

Anila disa herë u mat t'i thoshte Koços që këtë çështje ta bisedonte edhe me burrin, por i erdhi rëndë. Megjithatë ajo e ndjente veten shumë të gëzuar. Shoqet e përqaftuan me dashuri.

Anila doli nga kombinati me lloj-lloj mendimesh. Ajo nuk e kishte mendjen fare te bisedat e shoqeve që ishin në autobus. Mendonte vetëm për provat që do të fillonte të nesërmen. Pastaj mendja i shkante tek Iliri. A do ta kuptonte vallë? Mos do ta quante këtë dëshirë si një kapriçio të Anilës? Iliri ishte punëtor i dalluar. Shpesh me mendimet e racionalizimet e tij kishte zgjidhur probleme të ngutshme të repartit.

Ai lexonte shumë dhe Anila e ndjente se kishte mbetur mbrapa të shoqit. Midis tyre lindnin grindje të vogla.

— Mbase ka të drejtë — thoshte ajo — gruaja duhet t'i shërbejë burrit me të gjitha forcat. — Po më vonë arriti të kuptonte se nuk ishin shërbimet e mira ato që e kënaqnin Ilirin, po diçka tjetër.

Duhej të bënte përpjekje për të ecur krahas me burrin, sepse vetëm kështu ajo do të mund të gëzonte respektin e tij. Pra të mos qëndronte gjithmonë një grua e thjeshtë shtëpiake, siç thoshte shpesh ai, po të çante përpara me të gjitha forcat.

Prandaj ajo vendosi të futej në grupin e estradës së filaturës. Veç kësaj kishte aq dëshirë...

— Mirëmbërëma Ilir — i tha ajo me zërin e saj të qetë e të zakonshëm duke i hedhur të shoqit një vështrim pyetës. Ajo zakonisht gjente mbi tryezë një copë pusullë, ku ai shkruante se kishte shkruar në ndonjë vend dhe orën kur do të kthehej. Ai ia ktheu përshëndetjen pa e shkëputur vëmendjen nga libri që po lexonte. Ajo deshi t'i tregonte për pjesëmarrjen e saj në estradë, por u step nga qëndrimi i ftohtë i Ilirit.

— Nuk paske dalë sot? — pyeti ajo.

— Jo, Anila, nuk dola. Pantallonat ishin të pahekurosurat, për të ngrënë nuk gjeta asgjë — tha ai pa e vështruar Anilën fare në sy.

Anila qëndroi disa sekonda te dera e prekur. Vetëm kur Iliri ngriti kokën dhe vështroi drejt saj, ajo u shkëput nga mendimet dhe u largua. Qëndrimi i saj i menduar e shqetësoi pak Ilirin. Kohët e fundit Iliri kishte vënë re ca ndryshime tek Anila, por ishte munduar të mos i binte në sy. Ajo ishte një nikoqire e mirë dhe kaq. Iliri nuk ishte shtyrë të kërkonte më tej. Pas pak Anila i solli për të ngrënë. Iliri filloi të hante me oreks. Kur mbaroi së ngrëni, Anila i solli pantallonat e hekurosurat.

— Tani mund të dalësh — tha ajo.

— Jo, Anila, sonte nuk do të dal. Jo vetëm që është vonë, por është edhe ftohtë. Sonte do të

pi një çaj të nxehtë. A ke edhe shumë punë në kuzhinë — pyeti pastaj.

— Kam edhe pak, Ilir.

— Sa të mbarosh ti punët, unë po pregatis çajin. A je dakord?

— Oh, shumë, Ilir — tha ajo, e kënaqur që i shoqi po e ndihmonte.

Të dy bashkëshortët ishin ulur përballë njëri-tjetrit dhe po pinin çajin e nxehtë.

— Si e kalove sot ditën, Anila? — pyeti ai pas një heshtjeje të shkurtër, kur pa që Anila kishte rënë në mendime dhe nuk po fliste.

— Shumë mirë, Ilir! Shumë mirë! — tha ajo. Dhe ia nguli sytë Ilirit për të kuptuar nëse i kishte pikasur sadopak mendimet e saj.

Ata vazhdonin të qëndronin në heshtje duke pirë çaj. Heshtjen e theu ai.

— Të shoh të menduar sot — i tha.

Anila buzëqeshi lehtë.

— Vërtet, Ilir, po mendohem — tha ajo. — Diçka dua të të them. Nesërmbërëma unë do të filloj provat e estradës.

Iliri ngriti kokën dhe e vështroi Anilën drejt e në fytyrë. Në ballë iu formuan ca rrudhëza dhe në fytyrën e tij u nde habia.

A ishte me të vërtetë Anila ajo, që kishte thënë ato fjalë, apo dikush tjetër kishte folur ashtu?

— Kjo nuk do të ndodhë kurrë — thirri ai me zë të lartë. Anila për një çast e humbi. Por shpejt e mori veten.

— Unë e kam vendosur, Ilir — tha.

Iliri e vështroi me kureshtje. Ajo qëndronte para tij e ftohtë dhe krenare.

Qëndrimi i saj i vendosur e detyroi Ilirin që të ulej pak. — Po si do të lozësh ti në skenë xhanëm? Ku mërr vesh ti nga ajo punë? Skena kërkon aftësi të mëdha.

— Unë do ta provoj një herë — tha ajo — fundi asgjë nuk humbas.

— Çudi e madhe! Domethënë ti dashke t'i vëmë ferrën shtëpisë — tha ai i nxehur.

— Kot që nxehesh, Ilir. Për shtëpinë do të kujdesemi të dy bashkë — tha Anila me ton të

qetë. — Dëgjo Ilir! — foli ajo pas një heshtjeje të shkurtër. — Unë gjithmonë të kam dashur e të kam respektuar. Këtë dashuri dhe respekt e kam shprehur duke të shërbyer sa më mirë. Po më vonë arrita të kuptoja se kjo nuk ishte e mjaftueshme. Ti me mua fillove të mërzhiteshe, sepse unë nuk di aq sa di ti. A është e vërtetë kjo?

Iliri nuk u përgjigj. Ai i ndizte e i shuante cigaret pa pushim.

Anila vazhdoi:

— Nuk ke si ta mohosh. Kjo është më se e vërtetë. Shpeshherë ti je detyruar të më lësh vetëm. Ndoshta për ato orë edhe më ke harruar. Kurse unë kam heshtur. S'kam folur, s'jam ankuar. E kam qetësuar veten duke thënë se Iliri im merrt me punë e me lexim librash. Natyrisht kjo është një gjë e mirë për ty. Po ama ashtu si ti, Ilir, kam nevojë të mësoj e të punoj edhe unë. Madje këtë vit mendoj të shkoj edhe në shkollë. Besoj se për këtë nuk ke ndonjë kundërshtim.

Iliri rrinte në heshtje, duke pirë cigare dhe duke dëgjuar Anilën që fliste.

— E shoh që u mërzhite, Ilir.

Ajo mbështeti dorën mbi dorën e Ilirit dhe filloi ta përkëdhelte.

— Ti vetë më ke thënë kushedi sa herë se nuk duhet të mbetem vetëm një grua e thjeshtë shtëpiake.

— Përse nuk u konsultove më parë me mua, po veprime pa më pyetur fare? Ku është respekti për burrin? — tha ai, si të donte të kapej pas diçkaje.

— Këtu ke të drejtë, Ilir. Por, të betohem, nuk pata mundësi të veproja ndryshe. Ashtu u para-

qitën rrethanat. Pastaj, ç'rëndësi ka kjo?.. Le ta zëmë për një minutë sikur unë nuk kam biseduar fare me ta. Dhe për herë të parë po bisedoj me ty. A nuk është njëlloj? — Iliri nuk diti çfarë të thoshte. Po sedra e burrit të fyer nuk e linte të dorëzohej. Ai u detyrua ta mbyllte bisedën duke filluar leximin e librit.

Anila hyri në grupin e estradës dhe Iliri dalngadalë filloi të mësohej. Në fillim e pati ca të vështirë. Është shumë keq kur njeriu mësohet t'i shërbejnë të tjerët. Po sidoqoftë ai po mësohej me jetën e re. Atij s'i kishte shkuar kurrë ndër mend që ndonjëherë do të merrej me punët e shtëpisë. Shpesh nervozohej kur nuk e bënte dot diçka, po inati nuk e mbante shumë.

Shoqet e lavdëronin Anilën për interpretim të mirë, kurse Ilirit s'i mbushej mendja. Ai ngulte këmbë se Anila nuk kishte ndonjë aftësi kushedi se çfarë.

— Ah, mor i shkretë, ti nuk e njeh gruan tënde — i thoshte Vera me atë zërin e saj të lartë. — Hajde atje shikoje dhe atëherë do të bindesh.

Iliri filloi të shkonte në provat e estradës. Ai shikonte me çudi se Anila e tij luante mirë në skenë.

Kur dilnin nga provat, Iliri bënte vërejtje. Anila herë e kundërshtonte, herë i jepte të drejtë.

Pas konkurimit të estradave amatore, filloi pre-gatitja për olimpiadën teatrale, ku Anila kërkoi të merrte pjesë. Iliri e kundërshtoi duke i thënë se nuk e bënte dot. Më në fund ai pranoi.

— Mirë atëherë — i tha ai — këtë radhë kërko rol kryesor, sepse vetëm kështu ke mundësi të shkosh përpara.

Pas ca ditësh Anila filloi provat e teatrit. Një natë ajo u kthye nga provat e mërzitur. Madje as bukë nuk donte të hante.

— Ç'ke kështu, Anila? Ç'të ka ngjarë? — pyeti Iliri i shqetësuar.

— Nuk i kam punët mirë, Ilir — tha ajo. — Regjizori ka vendosur të më ndryshojë rolin.

— Vetëm për këtë qenke mërzitur?.. Sa bu-dallaqe! Po atëherë mos shko fare — i tha ai.

— Uf, edhe ti, Ilir! Gjithmonë po një avaz — tha Anila dhe dy pika lotë i rodhën mbi faqe.

Iliri e vështroi dhe i erdhi keq për të. Ai u ul pranë saj dhe filloi ta merrte me të mirë.

«Çudi e madhe, mendoi ai. — Nuk e kam di-tur se gruaja ime paska një sedër të tillë të fortë!»

— Po përse kërkon regjizori ta bëjë një ndry-shim të tillë? — pyeti Iliri.

— Më thotë se nuk e realizoj dot.

— E ç'rol kërkon të të japë?

— Rolin e një shoqeje, e cila gjatë gjithë shfa-qjes del vetëm një herë në skenë.

— Dhe ti për këtë mërzitësh?

— Po pse, e paktë të duket?

— Mbase regjizori ka të drejtë. Mundet që ti

të mos jesh e zonja të interpretosh role kryesore.

— Jo, nuk ka të drejtë. Unë i njoh forcat e mia. Pastaj ti vetë më ke thënë që unë duhet të marr rol kryesor dhe jo rol të dorës së fundit. Dhe ç'është e vërteta, Ilir — vijoi ajo — gjatë këtyre ditëve jam lodhur shumë. Në fillim kujtoja se do ta kisha më të lehtë se në punë, por s'qenka ashtu... Ti ndoshta s'e beson, po regjizori, për një fjalë a për një lëvizje që nuk e bëjmë ashtu siç thotë ai, na kthen disa herë.

Anila heshti pak. Ajo i hodhi një vështrim Ilirit, i cili po rrinte pranë saj duke pirë cigare.

— Dëgjo Anila! — filloi të fliste ai. — Ti, meqë i hyre kësaj pune, duhet të durosh. Dhe jo vetëm të durosh, po edhe të mësosh.

— E çfarë të mësoj? — pyeti ajo.

— Të lexosh libra, të shkosh në teatër dhe kinema, sepse vetëm kështu ti mund të bëhesh një aktore e mirë.

Anila e vështroi të shoqin me dashuri dhe u mbështet në supin e tij. Ajo filloi të lexonte libra, shpeshherë i thoshte Ilirit që të shkonin në teatër. Dëgjonte me vëmendje radiodramatizimet. Nga të gjitha këto Anila e ndjente veten më të aftë.

Edhe regjizori filloi të mbante qëndrim tjetër kundrejt Anilës. Ai e shikonte përparimin e saj të vazhdueshëm, dhe nuk kërkonte më t'ia ndryshonte rolin.

Erdhi më së fundi edhe dita e shfaqjes para zhurisë. Ishte një ditë e bukur pranvere me diell. Grupi teatral i fabrikës së filaturës ndodhej para një prove të madhe.

Të gjithë aktorët ishin mbledhur në dhomën e veshjes dhe të makiazhit.

Duheshin edhe pak minuta që të hapej perdja. Anilës i takonte të dilte e para në skenë. Ajo tani qëndronte në vendin e duhur, e gatshme për të dalë përpara zhurisë dhe publikut, i cili gumëzhinte në sallë si ndonjë zgjua bletësh. Padashur filloi t'i rrihte zemra. Një shqetësim i tillë në fillim të shfaqjes i ndodh çdo aktori, sado me përvojë që të jetë. Kështu kishte dëgjuar. Kurse tani po e provonte në veten e saj. Ajo filloi të luante në fillim me ngathësi. Pastaj sikur u shkund, si ajo pema që hedh në tokë gjethet e vyshkura dhe, kur vjen pranvera, përtërihet. Gjuha, zëri dhe gjestet ishin të natyrshme, të lirshme. Befas ajo pa Ilirin, i cili kishte zënë vend prapa zhurisë. Ai i buzëqeshi. Kjo i dha më tepër forcë. Kur shfaqja mbaroi, atë e duartrokitën gjatë.

Iliri e priti Anilën gjersa doli dhe të dy bashkë u drejtuan për në shtëpi. Tani për të dy bashkëshortët filloi një jetë e re, më e pasur, më e bukur.

FSHATI I FUNDIT

I tërë rrethi e kishte përfunduar elektrifikimin. Vetëm një fshat, i cili qëndronte majë malit të kreshpëruar ende nuk ishte elektrifikuar.

Ngjitja në majën e malit ishte shumë e vështirë sidomos në dimër. Me sa mbanin mend pleqtë, ai fshat malor asnjëherë nuk ishte pushtuar nga të huajt. As turqit nuk kishin mundur të ngjiteshin gjer atje lart. Por megjithëkëtë të rinjtë e fshatit kishin vendosur ta sillnin dritën. Dimri ishte i egër, u prishte punë.

Nën kërcënimin e erës së fortë viheshin re lëvizje njerëzish. Disa malësorë me në krye sekretarin e organizatës bazë të Partisë Mark Drinin po shkarkonin nga makina shtyllat e fundit.

— He, ju lumtë, burra! — i nxiste ai duke e mbërthyer vetë i pari shtyllën e gjatë prej betoni. Pastaj së bashku me malësorët e ngrinin peshë dhe e shtrinin mbi tokën e ngrirë të fushës.

— E shikoni shokë? Ja kështu duhen ulur me kujdes — u thoshte Marku malësorëve. — Po deshet që ndonjëra të mos na thyhet...

— Ke të drejtë, Mark! — ia prisnin shokët duke i vështruar ato shtylla si gjënë më të shtrenjtë.

Marku mendohej të punonte baraz me shokët,

duke mbajtur në shumë raste peshën më të rëndë të shtyllës, ndonëse në shpatullat ndjente dhimbjen e një plage të vjetër, e cila herë pas here i jepte një sëmbim therës. Trupi i tij i madh dhe i fortë si lis mundohej të mposhte dhimbjen. Doktorët e kishin ndaluar të ngrinte pesha të rënda. Po ai nuk mund të rrinte. Ishte mësuar me punë, vazhdimisht punonte bashkë me fshatarët edhe në bujqësi. Marku kishte punuar për një kohë të gjatë në minierë. Tek merrej me shkarkimin e shtyllave, që larg syri i zuri siluetën e një vajze e cila nga veshja dukej si qytetare. Kur u afra, ai vuri re se ajo ishte ndihmësmjekja Shkurtë, bijë e këtij fshati malor. Fshatarët e thërrisnin doktoreshë.

Marku e la për një çast punën dhe i doli përpara. Ajo do ta qortonte me siguri, sepse nuk i kishte dëgjuar këshillat e saj. Marku iu afra ngadalë duke fshirë duart me shami. Me këtë donte t'i thoshte asaj se vetëm në një rast u kishte ndihmuar shokëve.

— Ku ishe, doktoreshë? — e pyeti duke mos guxuar ta shihte vajzën drejt e në sy. Marku as vetë s'e kuptonte përse i druhej vështrimit të saj.

— Isha te një nuse që po lindte. Qe një lindje e vështirë... Po ti, Mark, përsëri po merresh me ngritje peshash? — pyeti ajo duke i hedhur një vështrim qortues.

Marku për një çast heshti dhe, duke dashur të ndërronte bisedë, tha:

— Çfarë lindi ajo nusja, doktoreshë?...

— Nusja lindi vajzë. Po ti më mirë përgjigju pyetjes sime.

Pas pak ajo shtoi:

— Ne malësorët e dimë që jemi pak kokëfortë, po ju me sa shihet, na e kaloki... — Po edhe unë malësor jam, oj doktoreshë, ndonëse jam rritur në qytetin e minatorëve.

Marku deshi të largohej, po vështrimi i saj zhbi-rues sikur e ndali në vend. Dhe për çudi, sa herë

që takohej me të, ai e ndjente veten të dobët si një fëmijë e zënë në faj. Prania e saj e shqetësonte.

— Sonte do të nisesh në fshat, doktoreshë? — pyeti ai.

— Po — tha ajo.

— Do të lutesha të qëndroje në fushë. Me siguri që do të ketë shtrëngatë. Qëndro te shtëpia e Gjakës.

— Mirë, po të dëgjoj — tha ajo pasi u mendua pak. — Po edhe ti, Mark, duhet të më dëgjosh mua, apo jo?.. Të mos ngresh pesha të rënda dhe të vish në spitalin tonë të vogël për t'u vizituar. Plaga ka nevojë për kontroll. Apo ke frikë? — tha ajo dhe ia nguli sytë djalit të ri, sikur kërkonte të zbulonte diçka.

Marku nuk foli.

— Sonte do t'i çoni këto shtylla, Mark? — pyeti përsëri ajo.

— Të shohim. Tani do të vendosim — tha ai.

— Edhe unë po të lutem për diçka, Mark... Besoj se nuk do të ma hedhësh poshtë...

— Urdhëro e fol, doktoreshë!

— Mos i transportoni sonte shtyllat. Natën rruga është e vështirë dhe e rrezikshme. Pastaj, si the edhe vetë, do të ketë shtrëngatë — foli vajza me një zë ku spikaste një notë shqetësimi.

— Nuk e kam unë në dorë, doktoreshë — tha ai duke vështruar andej nga malësorët. — Në qoftë se ata kanë dëshirë t'i çojnë sonte shtyllat, unë nuk mund t'i ndaloj.

— Sidoqoftë ti duhet të mendosh për shokët, Mark!..

Ajo deshi t'i thoshte që të kishte kujdes edhe veten, por këtë shprehje e tha vetëm me sy.

— Të thashë, doktoreshë, që e kanë ata në dorë.

— Përse nuk më thërret në emër, Mark, ashtu si të kam thirrur unë gjatë dy vjetve... Po vjen koha të largohesh prej këtej dhe unë për ty mbeta vetëm doktoreshë.

Për një çast fytyra e saj mori një ngjyrë të purpurt e një pamje të drojtur.

— Më fal, Mark — tha ajo dhe qeshi duke parë se Markut i bënë përshtypje fjalët e saj.

Marku heshti pak. Ndoshta duhej të qeshte si ajo. Po ai nuk qeshi. Ato fjalë që ajo i tha ashtu gjysmë me shaka, për të mbuluar të vërtetën, Marku i kuptoi shumë mirë. Tani kishte ardhur koha që të thoshte edhe ai fjalën e tij.

— Dëgjo Shkurtë! Gjithmonë jam matur ta ndryshoj qëndrimin tim, po nuk kam mundur. Punët e shumta që kemi pasur nuk na kanë dhënë rast të bisedojmë. Po ja ku po ta them, moj Shkurtë, se pas elektrifikimit të fshatit kam nja dy fjalë me ty.

Shkurta buzëqeshi dhe nuk u përgjigj. Ndoshta i vinte rëndë që këtë bisedë e kishte filluar tani, kur nuk ishte as koha as vendi.

— Gati Mark — thirrën malësorët.

— Ju lumtë, burra! — i përgëzoi ai.

— E shikon Shkurtë, pa e mbaruar ne mirë bisedën ata i hodhën në tokë shtyllat. Po ti, more shofer, sonte do të nisesh? — pyeti Marku.

— Pa tjetër që duhet të nisem. Shtylla të tjera presin të transportohen — tha ai dhe ia shkeli gazit.

Për disa sekonda Shkurta dhe Marku vështruan tymin e skapamentos që dilte më forcë duke lënë pas zhurmën e saj karakteristike.

— Pra edhe ti, Mark, do të nisesh sonte? — pyeti ajo përsëri.

— Të thashë, Shkurtë, po qe se ata do të tregohen të gatshëm, shtyllat sonte natën me siguri që mbërrjnë në fshat.

Shkurta nuk foli më. Ishte e kotë ta zgjaste më tej këtë bisedë.

— Hajt pra, rrugë të mbarë e mirë u pafshim! — tha ajo dhe mori rrugën për në shtëpinë e Gjokës.

Marku e shoqëroi me sy një copë herë dhe pastaj u drejtua për te shokët.

Marku kishte patur dhimbje dhe vazhdonte të kishte. Ndoshta do të kishte bërë mirë sikur të ishte vizituar, për të marrë ndonjë ilaç, po ja që nuk kishte treguar kujdes. Megjithatë ai duhej të rezistonte sonte e të mposhte dhimbjen.

Raste të tilla të vështira ai kishte patur edhe në minierë. Ah! Sa e kishte marrë malli për minierën, për shokët, për qytetin e vogël të minatorëve, i cili kohët e fundit ishte zbukuruar me pallate e shtëpi të reja. Ai ishte rritur në minierë. Kur u kthye nga ushtria, ai filloi punën përsëri si minator. Tani nuk ishte më Mark Drini i vogël, po ishte burrë i madh e i fortë. Në kufi kishte ndodhur ngjarja më e bukur e jetës së tij. Ishte

pranuar në parti. Në përlëshje me një shkelës ai kishte marrë një plagë, e cila e pengonte të ngrinte pesha të rënda. Po ja që sonte shtyllat duheshin çuar patjetër.

Në minierë Marku punonte po në atë sektor ku kishte punuar para se të shkonte ushtar. Marku u zgjodh sekretar i gruporganizatës. Dhe kur iu bë thirrje për të shkuar vullnetar në fshat, ai që një nga të parët që iu përgjigj thirrjes. Ishte fundi i vitit të dytë që Marku punonte në këtë fshat malor dhe dalngadalë po afrohej koha të kthehej përsëri në minierë.

Dikush i thirri nga shokët. Ai i vështroi një herë malësorët, të cilët me sa dukej po prisnin fjalën e tij dhe i drejtoi sytë nga qielli.

— Do të ketë tufan — tha ai.

— Po më dukesh i shqetësuar, Mark. Çka ke? — pyeti një fshatar, i cili po e vështronte me kujdes.

Marku buzëqeshi dhe, duke i rënë lehtë shpatullave, tha:

— Nuk kam asgjë, or Dodë. Çfarë do të kem? Ishim në merak për këto dhjetë copë shtylla. Dhe ja më në fund na erdhën. Tash — vijoi Marku duke i matur e peshuar me sy shtyllat e shtrira në tokë, si ai fshatari që mat e peshon punën që do të kryejë për hapjen e një copë toke të re — detyra jonë është t'i ngjitim në fshat.

Malësorët i vështruan për një çast këto shtylla, sikur donin të mateshin me to. Pastaj vështrimi i tyre u përqëndrua te Marku. Ai nxori kutinë e duhanit e drodhi një cigare. Pastaj kutia kaloi dorë më dorë. Vetëm ata më të rinjtë në moshë nuk e ndezën.

Nuk ishte gjë e lehtë që shtyllat të dërgohe-

shin atë natë në fshat. Koha nuk premtonte. Duhej të niseshin menjëherë. Mirëpo ulërima e erës paralajmëronte diçka të keqe. Duhej patur kujdes sidomos te Lugina e Ujqërve. Kështu quhej një luginë në mes të maleve. Ndoshta do të kishte qenë më mirë që këto shtylla t'i transportonin të nesërmen. Drita e ditës ka lehtësitë e saj. Po kohës nuk i dihej. Kishte të ngjarë që moti i keq të vazhdon-te disa ditë, ashtu siç ishte zakon të bënte atyre anëve. Dhe atëherë ky fshat do të bëhej shkaktar për mosrealizimin e elektrifikimit të rrethit në afatin e caktuar nga Partia. Kjo do të ishte për malësorët një turp i madh. Ata nuk mund ta duronin këtë turp. Këtë gjë Marku e dinte shumë mirë. Megjithatë ai kishte përgjegjësi për jetën e njerëzve.

— E, mor shokë, si thoni? — pyeti Marku përsëri. — A mund t'i çojmë sonte këto shtylla apo t'i lëmë për nesër?

Në atë fushë të ngrirë e të zezë, ku zbardhohnin vetëm shtyllat prej betoni, për një çast mbretëroi heshtja. Të gjithë e dinin se do të kishte shtrëngatë.

— Unë mendoj se duhen çuar sonte — tha Ndue Zefi, i cili me atë pamjen e tij të qetë dhe me atë zërin e tij të matur i ngjante një burri të kaluar nga mosha, megjithëse s'i kishte mbushur të njëzetepesat. — Në qoftë se i lëmë këtu, me siguri do t'i mbulojë bora e akulli.

— Ka të drejtë Ndueja — ia priti Pali, i cili ishte më i riu ndër malësorët. Sytë e tij të kaltër shprehnin vendosmëri dhe guxim.

— Mos u ngutni, or shokë — filloi të fliste një fshatar që e quanin Frrok — e mos ma merrni për dobësi, pse, qe besa, Frrok Mëhilli nuk është kori-

tur ndonjëherë. Por desha të them se nuk është gjë e lehtë t'i ngjitetsh këto shtylla të rënda e të gjata sonte natën. I lëmë për nesër. Pse po e shtyjme një ditë nuk bëhet kiameti.

— Këtu nuk jemi duke bërë fjalë për një ditë, or Frrok — ia priti një malësor syzi — por për shumë ditë. Moti i prishur ka të ngjarë që të vazhdojë gjatë, dhe ti këtë e di fort mirë... Boll më kemi ndenjur në terr e me kandil...

— Heu bre! — thirri Frroku, i cili u çudit nga fjalët e shokut të tij. — Nuk ka për të na gjetur gjë he burra, në qoftë se rrimë në terr edhe ca ditë. Ti në terr ke ndenjur tërë jetën. — Malësorët për një çast heshtën dhe e shikuan Frrokun me inat.

— Pa dëgjo ti, or Frrok Mëhilli, se nuk je duke folur drejt — ndërhyri një malësor që e quanin Bacë. Ky ishte më i vjetri dhe fjala e tij dëgjohej me respekt.

— Po fjalën e dhënë ku po e lë, o Frrok? Apo do ta hash me bukë?

Nga vështrimi i shokëve Frroku e vari kokën në gjoks dhe nuk pati më guxim të fliste.

Malësorët i drejtuan sytë nga Marku si ata ushtarët që vështrojnë komandantin e tyre. Marku për një çast nuk foli. Mendoi se e kishte thënë fjalën e tij. Megjithatë ai e kuptoi se ata diçka prisnin.

— Unë, or shokë, ju thashë edhe më parë se fjalën e keni ju dhe nuk kam se çfarë t'ju them më tepër. Pajtohem me fjalën e shokut Bacë e të shokëve të tjerë që thanë se duhen çuar sonte. Pra është e kotë ta zgjasim meqenëse shumica është dakord, dhe t'i përvishemi punës — tha minatori duke u drejtuar vetë i pari drejt shtyllave.

Rreshti i shtyllave që dukeshin si të lidhura me një kordon të bardhë i ngjitej malit me ngadalë. Një mjegull e dendur i mbuloi fshatarët, po ajo u largua shpejt. Rruga tani kalonte bri një mali, shpati i të cilit u shërbente udhëtarëve si mburojë.

Po i afroheshin Luginës së Ujqërve. Marku herë pas here vështronte karvanin që çante përpara. Ndjente kënaqësi që po i çonin edhe shtyllat e fundit. Por njëkohësisht kishte një farë shqetësimi për jetën e shokëve. Dëborë e imtë përdridhej në ajër si një shtëllungë e madhe. Duart e tyre tani u ngjanin shtyllave prej betoni. Ata nuk mund t'i lëviznin me gishtërinjtë.

— Eh, o Mark, a po don me ndërrue vend? — e pyeti Baca, i cili vuri re se Markun diçka po e pengonte.

— A, jo, mor Bacë. Ky vend po më pëlqen — u përgjigj ai shkurt. Plaga po e turpëronte në mes të shokëve.

Iu desh të ngadalësonte hapin. Në atë kohë pranë tij u afrua malësori syzi, i cili kishte vënë re se Marku po ecte me vështirësi.

— Lëshoma mue, Mark! — tha ai me një ton disi urdhërues dhe i vuri shpatullën shtyllës. Marku deshi të kundërshtonte, por e pa se ishte e kotë. Malësori syzi nuk kishte ndër mend të tërhiqej. Atëherë Marku ia lëshoi vendin duke dalë vetë në fund të shtyllës. Ai vuri re fytyrat e shokëve të tij. Ato dukeshin të nxira nga të ftohtët. Ciklat e dëborës u ishin ngjitur në fytyrë. Po i afroheshin Luginës së Ujqërve. Faqja e malit, e cila gjer atë cast u kishte shërbyer si mburojë, po ai linte vendin një hapësire, në të cilën era nuk pushonte kurrë jo vetëm në dimër, por edhe në verë.

Marku i porositi malësorët që të ndaleshin për një çast dhe të lidheshin me litarë si alpinistët. Kjo punë nuk zgjati shumë. Brenda disa minutave ata filluan përsëri marshimin. Befas atje sipër mbi shpatin e malit u dukën dhjetëra zjarre që zbrisnin poshtë me shpejtësi.

Ç'kishte ngjarë vallë në këtë natë me furtunë? Fshatarët, të trembur për jetën e shokëve të tyre, ishin mbledhur në kuvend dhe kishin vendosur t'u vinin në ndihmë. Zjarret dukeshin në sfondin e qiellit të nxirë si yje të rëna nga shtrëngata. Aty pranë luginës të gjitha zjarret u shuan nga era e fortë. Malësorët u ndalën. Ata nuk mund t'i shihnin shokët e tyre. Për çudi në anën tjetër të malit u dukën disa zjarre të reja. Aty pranë ishte një repart ushtarak. Ushtarët e këtij reparti, të lajmëruar nga Shkurta, po vinin gjithashtu në ndihmë. Pas mesit të natës, kur njerëzit duhej të ishin në gjumë, malësorët e vegjël, gratë dhe pleqtë pritën me kandila nëpër duar shtyllat e bardha prej betoni.

Pranvera i shtriu krahët e saj edhe mbi këtë fshat malor. Nën rrezet e ngrohta të diellit dëborat kishte filluar të shkrinte. Marku bashkë me kryetarin e këshillit të fshatit po shihnin përgatitjet e festës. Sheshi i vogël ishte zbukuruar me flamuj dhe para godinës së këshillit ishte ngritur një podium i vogël.

Ata, ndonëse ecnin të heshtur e të menduar, thellë në zemër ndjenin një kënaqësi dhe një gë-

zim që rrallëherë e ndjen njeriu në jetë. Atë natë për herë të parë fshati do të llamburiste nga drita elektrike.

Festa duhet të dalë sa më e bukur — tha kryetari i këshillit duke u hedhur një vështrim shtyllave elektrike që qëndronin mbi shkëmbinj.

— Duhet — tha Marku pa e patur mendjen fare aty. Ai kishte rënë në mendime të thella.

— Në këtë festë mund të vijmë edhe nga komiteti i partisë. U kemi bërë ftesë — foli përsëri kryetari. — Dhe sipas zakonit, festën do ta shoqërojmë me qitje armësh.

— E pse jo — u përgjigj Marku sikur të mos i interesonte festa.

— Çka ke, he burrë, që rri kështu?... Mos të ka ndodhur gjë? Apo je i sëmurë? — tha kryetari duke i hedhur Markut një vështrim hetues.

— Marku buzëqeshi dhe, duke i shtënë krahun shokut të tij, i tha:

— Edhe me mua diçka do të ndodhë, o Llesh... Këto ditë unë largohem prej këtej...

— Ne nuk do të lejojmë, or minator! Qëndro këtu te ne, he burrë!.. Tani që na erdhi drita elektrike bjeshka jonë do të bëhet më e bukur. Do të buçasin radioja, televizori anë e kënd fshatit.

— Nuk mundem, or Llesh! Tani për tani e kam mendjen në minierë. Më ka marrë malli shumë për shokët e për qytetin tim të vogël. Pastaj, kam qëndruar gjatë këtu, duhet të largohesha tre muaj më parë. Po, meqë kisha dëshirë ta shihja këtë fshat të elektrifikuar, qëndrova gjer tani...

— Si të duash, or minator. Ne kemi dëshirë që të qëndrosh — tha Lleshi pa e zgjatur më tej këtë bisedë.

— Hajde, o Mark, të pimë një kafe — tha kryetari kur pa se kishin arritur pranë bufesë. — Atëherë sonte po festojmë edhe largimin tënd — shtoi ai.

Mbrëmja erdhi e bukur, por e ftohtë. Qielli ishte i pastër, pa asnjë re.

Në fillim foli i deleguari nga komiteti i partisë i rrethit, pastaj u ndezën dritat në të gjithë fshatin. Ndezjen e tyre malësorët e pritën me të shtëna armësh. Pastaj grupi i valleve i vatrës së kulturës dha një program të shkurtër. Diku në një cep ndodhej dhe ndihmësmjekja Shkurtë. Pas festës Shkurta u nda nga shoqet dhe u drejtua për në shtëpi. Papritmas para saj doli trupi i madh i Mark Dritit. Në fillim Shkurta u tremb por, kur pa që ishte minatori, u qetësua.

— Ah, qenke ti, Mark!... Nuk e prisja të më dilje kështu përpara si kaçak — tha ajo duke qeshur.

— Oh, më fal Shkurtë — i tha ai — po desha të bisedojë me ty.

Vajza heshti për një çast dhe ra në mendime.

— Sonte nuk mundem, Mark — tha ajo — është vonë dhe në shtëpi më presin.

— Ashtu?! — tha Marku i habitur.

— Po, Mark. Mos ma merr për keq. Eja nesër pas orarit të punës në poliambulancë.

•
—
* * *

Të nesërmen pasdite Marku shkoi te Shkurta. Ajo e priti në zyrën e vogël të poliambulancës.

Të dy të rinjtë qëndruan një copë herë në

heshtje. Marku duke pirë duhan e duke e vrarë mendjen për shumë gjëra, dhe Shkurta duke shkruar diçka mbi kartelën e një të sëmuri.

— Si e ke plagën, Mark? — pyeti ajo duke dashur të fillonte bisedën. — A të ka dhemb më?

— Më dhemb Shkurtë. Dhe do të ndjej dhembje sa herë që moti do të jetë i prishur. Kështu na këni thënë ju mjekët, apo jo?

Ai heshti pak. Si thithi me forcë fundin e cigares, vazhdoi:

— A të kujtohet biseda në fushë, Shkurtë?... Besa boll trimëreshë u tregove atë ditë. Madje mua më akuzove se isha njeri i akullt.

Ishte dimër dhe në dimër çdo gjë ngrin e bëhet akull. Kurse tani ka ardhur pranvera dhe çdë gjë ka filluar të shkrijë.

Shkurta vazhdonte të shkruante mbi ato kartela pa e ngritur kokën.

— Paske punë, Shkurtë — tha ai dhe u bë gati të largohej. Nga qëndrimi i saj i ftohtë e ndjeu veten të fyer.

— Jo, jo, Mark! — tha vajza me të shpejtë. — Ja ku e mbarova.

Ajo ngriti kokën, u mbështet pak mbi tryezë dhe po priste se çfarë do t'i thoshte Marku. Atij iu duk sikur vajza nuk po tregonte ndonjë interes për fjalët e tij. Në kokë filluan t'i lëvrinin një mori mendimesh. A mos dashuronte ndonjë tjetër Shkurta? Qysh nga biseda në fushë kishin kaluar disa kohë. Dhe koha sjell ndryshime. Ai vendosi ta thoshte fjalën e tij të fundit, pa të dilte ku të dilte.

— Nuk kam ndërmend të zgjatem me fjalë të mëdha e të bukura, oj Shkurtë. Këto ditë nisem, a je gati të vish me mua në qytetin e minatorëve?...

Vajza për një çast nuk u përgjigj. Fytyra e saj e bardhë kishte ndryshuar ngjyrë. As vetë nuk e kuptoi se përse u trondit aq shumë kur dëgjoji fjalët e tij të thjeshta.

Ajo e priste këtë, megjithatë u trubullua.

— Si thua, oj Shkurtë? A po vjen me mua, apo jo? — pyeti përsëri Marku.

Zëri i doli i fortë e i ashpër.

Vetëm atëherë ajo i ngriti qepallat lart dhe e vështroi minatorin drejt e në sy. Një buzëqeshje e vakët u duk në buzët e saj. Marku nuk arriti ta kuptonte se ç'fshihej në atë buzëqeshje. Ajo u ngrit nga vendi dhe me duart e futura në xhepat e bluzës së bardhë filloi të vinte rrotull nëpër zyrë. Marku shikonte trupin e saj të gjatë, fytyrën pak të skuqur dhe flokët e verdhë që i rrethonin ballin. Ajo, sikur të ishte lodhur nga ai rrotullim nëpër zyrë, mori një karrige dhe u ul pranë tij.

— Më dëgjo, Mark — i tha me një zë të qetë e të shtruar. Nga tingulli i zërit dhe nga shprehja e fytyrës Marku e kuptoi se vajza donte t'i thoshte diçka.

— Më lë të mendohem pak. Njeriut nganjëherë i lindin disa mendime të papritura. Dhe këto mendime duhet t'i rrahë e t'i shkoqisë, ashtu siç e lyp puna.

Marku u ngrys në fytyrë dhe u mat të fliste. Po Shkurta, sikur t'ia kishte kuptuar mendimet, ia vuri gishtërinjtë në buzë.

— Mos fol asgjë. E di çfarë do të thuash!... Unë të dua Mark. Për këtë të mos dyshosh kurrë... Unë të kërkoj një ditë kohë. Vetëm një ditë — tha ajo.

Marku heshti.

Ai doli nga zyra e vogël e poliambulancës me lloj-lloj mendimesh në kokë.

Pas largimit të Markut Shkurta u ul në vendin e saj të punës duke dashur të qetësohej. Vuri bërrylat mbi tryezë dhe u zhyt në mendime. Kështu vepronte sa herë që kishte për të zgjidhur ndonjë problem.

Mendimet ngatërroheshin në kokë dhe lëmshë i tyre sikur po bëhej i pazgjidhshëm. Por pas një pushimi të shkurtër truri iu pastrua krejt si qielli që pastrohet nga retë.

A duhet të largohej nga fshati, të linte bashkëfshatarët e saj që e rritën dhe e bënë ndihmësmjete? Tanimë ajo ua dinte të gjitha hallet, sëmundjet. Shumë të sëmurë i kishte në mbikëqyrje. Ajo e shpëtoi atë nusen e re atëherë gjatë lindjes. Sa nuse të reja do të lindnin në duart e saj!

Shkurtes i erdhi nëpër mend dita kur ishte kthyer në fshatin e saj me diplomën në xhep.

— Mirë se na erdhe, oj cucë — kishin thënë atëherë fshatarët. Ajo e kishte filluar punën në një ambulancë të vogël. Kurse tani ambulanca ishte zmadhuar.

Së shpejti ajo do ta fillonte punën në godinën e re që po ndërtohej në mes të fshatit.

Me largimin e saj fshatit i duhej të pregatiste një ndihmësmjete tjetër.

Ajo do ta kishte të vështirë të mësohej me njerëzit dhe me fshatin. Të tilla mendime i kalonin vajzës nëpër kokë. Po ç'duhej të bënte atëherë? Ta ndrydhte dashurinë që kishte për minatorin? Të shkonte pas tij? Ajo për një kohë të gjatë mbeti e humbur në mendime. Nuk po vendoste dot se si të vepronte. Befas i lindi një mendim i mirë. Po

sikur t'i thoshte Markut që të qëndronte këtu, ç'të keqe kishte? Edhe ai ishte mësuar me këtë fshat. Malësorët e donin dhe e respektonin. «Kjo do të ishte zgjidhje më e bukur», mendoi ajo. Po në qoftë se ai nuk do të pranonte, çfarë duhej të bënte ajo?

Shkurta e shoshiti punën nga të gjitha anët. Madje këtë çështje ajo e shtroi në familjen e saj. Njerëzit e shtëpisë i thanë që të vepronte ashtu si i dukej më mirë asaj.

Dhe ajo vendosi që të mos largohej nga fshati. Në qoftë se e dashuronte me të vërtetë, të qëndronte në fshatin e saj.

*

* * *

Të nesërmen të dy të rinjtë u takuan përsëri. Një copë rrugë ata e bënë në heshtje. Që të dy dukeshin të lodhur. Edhe gjumin s'e kishin bërë në rregull.

— Ti kërkove një ditë kohë, Shkurtë — i tha ai duke e thyer i pari heshtjen.

— E fundi, ç'është një ditë kohë... Unë kam pritur gati dy vjet, por kjo ditë... nuk di si ta them... më është dukur tepër e gjatë... Por besoj — vazhdoi ai — se fjala jote, Shkurtë, këtë pritje të shqetësuar do të ma lehtësojë...

Shkurta, që gjer atëherë kishte ecur kokulur, për herë të parë e vështroi Markun drejt e në sy. Asaj i vinte keq për të. Po vendimi që kishte marrë ishte i prerë. Një copë herë ajo nuk përgjigjej. Me bishtin e syrit vështronte Markun, i cili me

fjalë të thjeshta e të sinqerta mundahej t'i shpreh-
te dashurinë e tij. Pastaj ai filloi t'i tregonte vaj-
zës për jetën që bëhej në qytetin e vogël të mina-
torëve dhe për njerëzit e familjes së tij.

— Jeta jonë atje do të jetë shumë e bukur —
tha më në fund ai.

Ajo e dëgjoi me vëmendjen më të madhe. Fja-
lët e tij e shqetësuan. Ajo ecte pranë tij tani si mbi
gjemba. Pati frikë se mos tradhtonte veten dhe i
thoshte ndonjë fjalë të papeshuar. Por fjala e fun-
dit e ngacmoi keq Shkurtën.

— Edhe ne këtu në bjeshkë, Mark, nuk jetoj-
më keq. Apo jo?.. Këtë gjë ti e di mirë — tha ajo
duke e vështruar minatorin përsëri drejt e në sy.

— Jo, Shkurtë, nuk e thashë me atë kuptim.
Dhe mos ma merr për keq. Por, siç dihet dhe siç
është rregulli e zakoni, nuk jam unë që duhet të
shkoj te nusja, po është nusja që duhet të vijë tek
unë.

— E, ja, Mark ku po ta them se unë nuk mund
të vij me ty — i tha ajo e vendosur. Unë nuk
mund të ndahem nga fshati, Mark. Këtu jam lerë
e jam rritur. Dhe tani pothuajse e kam vënë punën
në vijë në poliambulancë. Këtë e di edhe ti se ke
qenë sekretar organizate. Na është dashur të bëjmë
shumë përpjekje.

Shkurta heshti pak. Fliste qetë, po zemra i rrih-
te me forcë. Tani duhej të thoshte atë të cilën ajo
e kishte shumë të vështirë dhe që ishte e jashtë-
zakonshme për malësorët dhe për atë vetë.

— Pse nuk qëndron ti, Mark, këtu? Ky fshat
ka nevojë për njerëz të zotë... Të kam dashur qysh
ditën që erdhe dhe do të dua më tepër...

Marku në fillim u hutua. Iu duk sikur e goditi

dikush me çekan kokës. Kurrë s'i kishte shkuar ndër mend që vajza do t'i bënte një propozim të tillë. Por dalngadalë ai hutim i kaloi dhe truri fitoi përsëri atë qartësinë e tij.

— Domethënë ti, Shkurtë, nuk do të vish? — pyeti ai përsëri.

— Po, Mark, të paktën tani për tani unë nuk mund të vij. Dhe arsyet t'i thashë.

— Diçka e çuditshme — mërmëriti ai nëpër dhëmbë.

— Këtu nuk ka asgjë për t'u çuditur — tha vajza.

Vetëm tani Marku e kuptoi atë tamam. Nuk donte të largohej nga fshati. Kërkonte të qëndronte ai këtu. Tani për tani Marku nuk ishte në gjendje ta përcaktonte qëndrimin e saj, nëse po vepronte mirë apo keq. Kishte të qartë vetëm një gjë: ajo nuk donte të shkonte me të.

Fjala e saj qe e prerë. Tani barra i mbetej Markut. Duhej të thoshte dhe ai fjalën e tij. Mos vallë duhej të kërkonte edhe ai kohë për të vendosur? A, jo! Ai kishte vendosur me kohë. Markun e kish-te marrë malli për minierën, për qytetin, për shokët. të cilëve u kishte shkruar se së shpejti do të kthehej.

— Edhe unë, Shkurtë, nuk mund të ndahem nga qyteti im. Atje jam lerë e rritur, ashtu si ti këtu. Më presin shokët e mi, më pret miniera.

Ai heshti pak dhe, si mori frymë thellë, vazhdoi.

— Unë erdha vullnetar, Shkurtë, në këtë fshat. Me mend erdha pak më i ri. Dy vjet e tre muaj nuk janë shumë, apo jo?.. Por po largohem prej këndeje krejt ndryshe. Me këtë dua të të them se

prej jush kam mësuar shumë... Edhe prej teje, Shkurtë... Ti je një vajzë e mrekullueshme! Le të mbetemi pra miq të mirë dhe le t'i japim dorën njëri-tjetrit pa mbajtur mëri.

Shkurta mbeti e nemitur, me sy të ngulur drejt në sytë e tij. Diçka deshi të thoshte, por nuk pati guxim.

— Qofsh e lumtur pra, oj malësore trime — tha Marku, të cilit ndarja po i dukej shumë e rëndë. Në këto çaste ai vuri re se buzët e Shkurtës u drodhën lehtë, në një belbëzim të heshtur. Atij iu duk sikur veshi i kapi diçka. Disa fjalë të përgjysmuara dolën nga goja e saj. Por ai nuk arriti të kuptonte gjë se mendjen e kishte të trubulluar. Shkurta u largua gati me vrap.

Të nesërmen i tërë fshati e përcolli Mark Drinin për në qytetin e tij. Shkurta, që e ndjeu se s'mund të rronte pa të, i tha se do të vinte në qytetin e minatorëve, sapo të gjente një zëvendëse për punën e saj.

S H O K E T

Kamioni shkiste me shpejtësi në rrugën e asfaltuar që gjarpëronte mes fushave. Në qiell tek-tuk vozitnin ca re të pakta; nga jugu frynte një fllad i ngrohtë.

«Sikur s'po më pëlqen kjo kohë» — tha me vete Qazimi. Ai nxori kokën nga dritarja e kabinës dhe e treti shikimin andej nga vinte flladi i ngrohtë.

«Me siguri do të ketë shi» — ai ia shkeli më tepër gazit. Ktheu timonin në të majtë dhe hyri në një udhë anësore. Rruga kryesore humbiste tutje. Qazimi kishte ngulur vështrimin përpara dhe filloi të mendonte për mbledhjen e djeshme dhe kritikën që i kishte bërë Skënderi.

«Unë nuk e mbaj mirë makinën, marr pasagjerë pa biletë. E kush e thotë këtë, Skënderi, shoku im i ngushtë. Posi, posi ma do të mirën, prandaj më kritikon. Pa le po kur doli jashtë deshi të më jepte edhe dorën. Ptu, djalli e marrtë! Dhe më hiqet si shok!» — mendonte ai ndërsa makina hidhej nëpër gropat e rrugës.

Po, sado që mendonte kështu, thellë në zemër ai e kuptonte që kishte gabim. Skënderi ja kishte thënë kushedi sa herë, po Qazimi s'e kishte dëgjuar.

— Nuk do të kem më shok — i kishte thënë ai si një fëmijë.

Me këto mendime në kokë Qazimi vazhdonte rrugën. Nxori edhe një herë kokën nga kabina dhe pa qiellin. Andej nga jugu kishin filluar disa grumbuj resh të zeza.

Shoferi filloi të shqetësohej. Ai e kishte ngarkuar makinën me miell. Një shi do ta dëmtonte shumë atë. Mushamanë e kishte, por ishte e vjetër, dhe s'mund të ishte e sigurtë.

Ia shkeli më tepër gazin makinës. Po befas u dëgjua një krismë e fortë. Skoda u mënjanua. Qazimi frenoi me të shpejtë dhe doli jashtë. Ishte shpuar njëra nga gomat.

— Ptu, djalli e marrtë! — tha ai me zë të lartë sikur t'i hakërrohej dikujt. — Edhe kjo më duhej tani! Pa le, po nuk kam as gomë rezervë! Ah, sa i pakujdesshëm që jam! Më mirë të mos isha nisur fare.

Dhe ja, rri tani! Vështroi një herë andej nga rruga se mos dukej ndonjë makinë, por s'vuri re gjë. Se mos ishte ndonjë rrugë kryesore, ku lëvizja e makinave nuk pushon orë e çast!

Qazimi tundi dorën i mërzhitur dhe u ngjiti në karroceri për të parë ngarkesën. Ajo ishte në rregull, vetëm nja dy thasë me miell kishin shkarë mënjanë. I rregulloi ata dhe zbriti poshtë. Qazimi kishte urdhër që ngarkesën ta shpinte në vendin e caktuar brenda ditës. Po ja që makina nuk mund të lëvizte nga vendi asnjë hap. Era e jugut sikur e kishte shtuar shpejtësinë. Retë dalngadalë po e mbulonin qiellin. Nga çasti në çast pritej që të fillonte një shi i fortë. Qazimi nxitoi t'i hidhte mushamanë ngarkesës. Sado që ishte e vjetër një farë

pune mund ta bënte. Ende nuk ishte i qetë. Mushamaja fuste ujë dhe mielli do të dëmtohej. Shkaktar për këtë ishte ai vetë.

Filloi ta gërryente ndërgjegjja. A mund të lejonte ai që të dëmtohej buka e popullit?... — Nuk duhet të rri duarkryq — foli ai me zë të lartë.

Aty për aty vendosi të hiqte gomën e çarë, për ta pasur kështu gati në rast se ndonjë makinë do të kalonte andej. Mori krikon hidraulike dhe u fut poshtë makinës.

— Punë e mbarë — dëgjoi mbas pak.

— Mbarë paç! — u përgjigj Qazimi duke dalë nga makina. Ai vuri re se i porsaardhuri ishte një bari. Delet ishin shpërndarë tutje në lëndinë.

Bariu nxori kutinë e duhanit dhe ia zgjati Qazimit, i cili vështronte qiellin i menduar.

— Ç'paske kështu, or mik? — e pyeti bariu.

— Jam në hall — i tha ai — lart në karroceri kam ngarkuar miell dhe mushamanë nuk e kam aspak të sigurtë.

Qazimi rrinte rrotull makinës pa ditur se ç'të bënte.

— A ka ndonjë fshat këtu afër? — pyeti Qazimi pas pak.

— Pas kodrës është — përgjigj bariu.

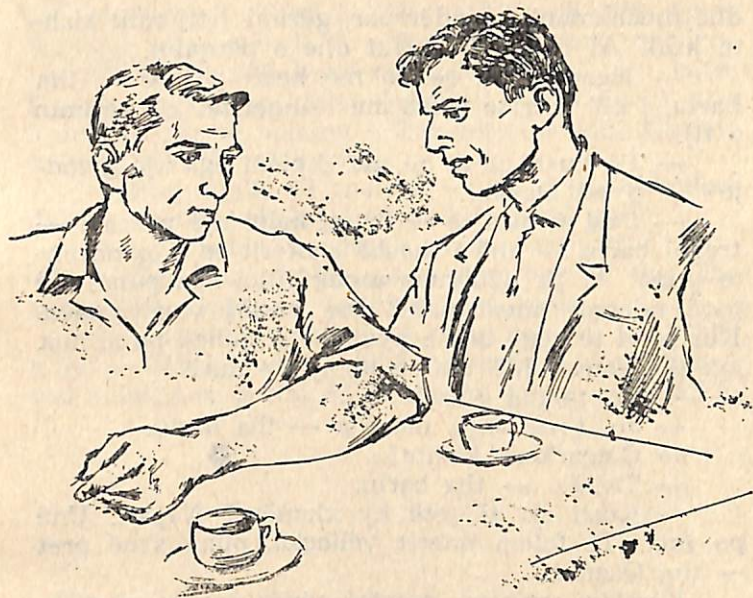
— Po kamion ka kooperativa?

— Po — tha bariu — por mund të ketë shkuar në qytet.

— Unë po vete njëherë, sido që të jetë — vendosi Qazimi. — Ti këtu do të jesh besoj...

— Ik, e mos ki merak — u përgjigj bariu.

Qazimi mori vrapin nëpër fushë. Në këto çaste shiu filloi të binte me rrëmbim. Ai shpejtonte për

të arritur sa më parë në fshat. U kthye pas një gjysmë ore i lagur, i lodhur e duarbosh.

— Kamioni kishte vajtur në qytet — tha i mër-zitur.

Bariu vuri buzën në gaz.

— Pse qesh? — pyeti Qazimi duke e vështruar bariun me inat.

— Hipi, or mik makinës, se gomën e ke të rregulluar. Pastaj hidhi një sy mushamasë — tha bariu me atë zërin e tij të qetë.

Qazimi hapi sytë i çuditur pa kuptuar asgjë nga ato që thoshte bariu. Po, kur pa gomën të vënë

dhe mushamanë të ndërruar, gëzimi i tij nuk kish-te kufi. Ai iu hodh bariut dhe e përqafoi.

— Ngadalë or, se po më hedh poshtë — tha bariu, i cili merrte pjesë me sinqeritet në gëzimin e tij.

— Po kush qe ai që më shpëtoi nga kjo gjendje? — pyeti Qazimi.

— Pasi u nise ti që këtej, kaloi një makinë — tregoi bariu — unë i thashë shoferit se si qëndron-te puna. Ai pa ngurruar aspak filloi nga puna. Më parë ndërroi mushamanë dhe pastaj vuri gomën. Kur mori të nisej unë e pyeta se si quhej, po ai nuk ma tha emrin. Më tha se të njihte mirë.

— Po targën e pe?

— Jo, s'më vajti mendja — tha bariu.

— Ç'ngarkesë kishte?...

— Trarë... — tha bariu.

— Kush do të jetë ky xhanëm? Nejse... Unë po iki... Të falem nderit vëllaçko, puna s'më pret — tha Qazimi.

Kamioni vraponte përsëri nëpër rrugën që gjar-përonte mes fushës. Qazimi ia shtonte shpejtësinë.

Vështrimin e kishte ngulur përpara dhe priste me padurim t'i shfaqej makina e shokut. Pas pak tutje u duk një kamion i ngarkuar me trarë. Iu duk si makina e Skënderit.

I rrahu zemra fort.

«Mos vallë këtë të mirë ma bëri Skënderi? Be-sa po. Makina është e tij. Ja edhe targa.

«Ah!» — psherëtiu, sikur donte t'i kërkonte ndjesë shokut për qëndrimin jo të mirë që kishte mbajtur kundrejt tij pas mbledhjes. Ai duhej ta falënderonte shokun.

Qazimi i ra disa herë borisë. Tjetri e ngadalë-

soi shpejtësinë. Tani kishin arritur në një qytet të vogël provincial. Këtu zakonisht shoferët qëndronin për të ngrënë bukë ose për të pirë një kafe. I pari e ndaloi makinën Skënderi, i cili zbriti dhe u drejtua për te makina e Qazimit. Po edhe Qazimi u hodh menjëherë poshtë.

— Ptu, djalli të marrtë — ia priti Skënderi duke i imituar shokun. Qazimi ia plasi gazit.

Të dy shokët u përqaftuan me dashuri.

— Ngarkesa shpëtoi pa u dëmtuar — tha Qazimi duke vështruar andej nga makina.

— Patjetër që duhej të shpëtonte — tha Skënderi. — Hajde tani të pimë një kafe e të çlodhem! disa minuta se pastaj do të nisemi përsëri për udhë,

SONJA

Nata e gjatë e shkurtit solli një mëngjes të ftohtë dhe një qiell të kaltër. Klinika filloi të gjallërohej.

Mjekja Sonja kishte qëndruar te dera e dhomës së mjekëve dhe vështronte kolegët që vinin me nxitim. Disa nga ata e përshëndetnin dhe shkonin në garderobë për të veshur bluzat e bardha.

Ndonjë e ndalonte dhe e pyeste nëse ishte lodhur nga urgjencat. Sonja përgjigjej shkurt duke u thënë se e kishte kaluar mirë dhe se urgjenca nuk kishte pasur shumë.

Në të vërtetë ajo e ndjente veten të lodhur, por të gëzuar. Çdo gjë kishte dalë me sukses.

Pas pak ajo hyri në pavionin e saj për të bërë kontrollin e zakonshëm të mëngjesit. Si i hodhi një sy sallës, ajo filloi nga vizitat. Të sëmurët ia ngulnin sytë dhe ndiqnin me kujdes lëvizjet e saj. Ata kanë një intuitë të çuditshme, kuptojnë edhe gjestin më të vogël. Prandaj ajo mendohej të ishte sa më e kujdesshme.

Sonja u drejtua nga i sëmuri që kishte ardhur mbrëmë urgjent. Fytyra e tij e verdhë dhe sytë e venitur tregonin se operacioni kishte qenë i rëndë.

— Si e ndjeni veten? — e pyeti ajo ndërsa i shikonte plagën.

— Nuk jam mirë, doktoreshë! Kam dhimbje — u përgjigj ai.

— E po, patjetër do të keni pak! Thikë i thonë. . Po mos u shqetësoni. Së shpejti do t'ju kalojë — i foli ajo duke i buzëqeshur.

Si përfundoi vizitat dhe i dha infermieres udhëzime të veçanta për secilin, ajo shkoi përsëri në dhomën e mjekëve të hante diçka. Në atë çast u hap dera dhe një nga sanitarët e lajmëroi të shkonte në sallën e operacionit. Një urgjencë.

— Shpejt, Sonja — tha kolegu i saj, i cili sapo kishte ardhur në punë.

I sëmuri rënkonte. Jeta e tij ishte në rrezik.

Asaj i pikonte në zemër kur dëgjonte rënkimet e djalit të ri. Nga inxheksionet ai filloi të qetësohej. Madje filloi të dëgjonte bisedat me humor të mjekëve, që bëjnë zakonisht për të tërhequr vëmendjen e të sëmurit. Operacioni doli me sukses.

Si hoqën maskat dhe lanë duart, mjekët dolën nga salla. Korridori i gjatë i lyer me bojë të bardhë kishte rënë në heshtje.

Disa mëkë ishin mbledhur në konsultë, disa po kryenin vizitat e mëngjesit.

Mjekja Sonja bashkë me kolegun e saj ecnin përmes korridorit të lumtur. Ata e kishin fituar betejën kundra vdekjes. Kishin shpëtuar një njeri.

— Tani, Sonja, shko e fli — i tha shoku i saj.
— Mos harro mbledhjen që kemi sot pasdite.

— Do të vij patjetër — tha ajo.

Sonja doli vonë nga mbledhja. Ajo ecte ngadalë, e humbur në mendime, duke mos e patur mendjen te njerëzit që hynin e dilnin nëpër dyqanet.

A duhej t'i përgjigjej thirrjes për të vajtur në krahinat malore të vendit, ku ndjehej nevoja më tepër për mjekte, apo ta justifikonte veten me ata dy vjet që kishte qenë e transferuar në një qytet të vogël të veriut?

Pastaj si do ta priste këtë gjë Tomori? A do të pranonte ai?

Me këto mendime Sonja hyri në shtëpi. Për një çast ndaloi në korridor. I zuri veshi zëra burrash. Ishin zërat e babait dhe të Tomorit.

«Me siguri ai më ka pritur te vendi i caktuar po, kur ka parë që unë po vonohesha, ka ardhur këtu. Aq më mirë, mendoi ajo, mund ta bisedojmë që sonte këtë çështje.»

Kur hyri në dhomë, një avull i nxehtë i përzier me tym duhani iu përplas në fytyrë. — Si u tha mirëmbërëma, ajo shkoi të hapte dritaren.

— Mos e hap, moj bijë — i foli babai.

— Mjekët nuk lejojnë që ajri të jetë i prishur. Shëndeti duhet ruajtur, baba — tha Sonja me të qeshur.

— Mirë e ke ti, moj çupë — ia priti e ëma, që sapo hyri në dhomë.

— Të më falësh, Tomor — tha ajo — që s'të erdha në takim. Mbledhja u zgjat ca.

— E mora me mend, Sonja — tha Tomori.

Ai dukej i gëzuar. Këtë ajo e shikonte te vështrimet që i hidhte herë pas here dhe shprehnin lumturi.

— Dëgjo, Sonja! — filloi të fliste, babai. — Tomori ka ardhur të caktojë ditën e martesës. Besoj se edhe ti je dakord. Ke hyrë në të tretin vit të fejesës dhe nuk është mirë që të zgjatet më tej. . .

Sonja nuk u çudit nga këto fjalë. Kjo pritej, po si t'ia bënte që t'ia thoshte Tomorit mendimin e saj.

— Nuk kam asnjë kundërshtim! — tha ajo — Por... Ajo heshti për një çast dhe vështroi nga Tomori. Fitorja e tij ngazëllente. Ata ishin njohur dhe dashuruar në aksionin e rinisë. Fejesën e kishin bërë pas një viti.

— Por diçka dua t'ju them — shtoi ajo dhe u mundua të forconte zërin. — Sonte ne kishim një mbledhje, ku bëhej thirrja për të shkuar vullnetarë në krahinat e ndryshme të vendit. Unë mendoj që t'i përgjigjem thirrjes. . .

— Të dalësh vullnetare?? — thirri Tomori dhe në fytyrë iu pasqyrua një habi e madhe.

— Po — u përgjigj Sonja e vendosur.

Fytyra e tij mori një hije të shqetësuar.

— Po atëherë, ç'martese do të bëjmë ne, kur ti mendoke të shkosh në malësi? — foli ai me zë të ashpër.

— Ne do ta bëjmë martesën, Tomor dhe të dy së bashku do të shkojmë: ti si arsimtar dhe unë si mjeke. Besoj se këtu nuk ka asgjë të keqe — tha ajo.

— Po ti ishe një herë, moj bijë — tha e ëma.

— Isha transferuar, mama dhe jo vullnetare.

Babai për një çast nuk foli. Ai vazhdonte të pinte cigare në heshtje duke i hedhur vështrime herë njërit dhe herë tjetrit.

Pas pak ai tha me zë të qetë.

— Kjo çështje ju takon juve të dyve, prandaj

unë jam i mendimit që ta bisedoni shtruar dhe të vendosni të dy së bashku.

Tomori qëndronte i heshtur dhe i vrenjtur si një qiell i mbuluar me re.

— A je menduar mirë për këtë që thua? — pyeti Tomori pa e shikuar Sonjën në sy.

— Po, Tomor, jam menduar mirë! — u përgjigj ajo.

Ai nuk e zgjati më. U ngrit, veshi pallton dhe me zë të shuar tha:

— Unë them se nuk je menduar mirë Sonja, prandaj mendohu edhe ca.

Në heshtje ajo e përcolli gjer te dera: Qëndruan për një çast përballë njëri-tjetrit, si dy njerëz që kërkojnë të matin.

— Natën e mirë — i tha ai me një ton të rëndë dhe iku i ngrysur.

Ajo mbeti për një çast pa ditur ç'të bënte, pastaj u kthye dhe hyri brenda.

*
*
*

Pas dy ditësh, Sonja mori një letër të gjatë ku Tomori shprehte keqardhjen e tij për vendimin që kishte marrë dhe e linte të lirë, në qoftë se ajo largohej nga qyteti.

Nga kjo letër Sonja u hidhërua shumë.

Po atë ditë ajo i shkroi duke dashur t'i mbushte mendjen që të shkonin bashkë atje ku do t'i caktonin, se dhe atje mund të punohej e të jetohej po aq mirë sa këtu, se edhe atje jetonin njerëz të cilët kishin nevojë për arsimtarë e mjekë. Tomori nuk u përgjigj.

Ja më në fund erdhi edhe dita e mbledhjes së dytë, ku njerëzit mbasi ishin menduar, do të shfaqnin patjetër dëshirat e tyre. Punonjësit grupe-grupe duke biseduar futeshin në sallën e madhe të klinikës. Edhe Sonja bashkë me shoqet hyri në sallë e zuri vend andej nga fundi. Në qoftë se më parë ajo kishte patur ndonjë lëkundje të vogël, tani ishte krejtësisht e vendosur. Ajo do të kërkonte të shkonte përsëri atje, në atë qytet të vogël malor ku kishte shumë shokë e të njohur.

Këtë radhë kishte ardhur edhe një i deleguar i Ministrisë së Shëndetësisë. Pas përhëndetjes së rastit sekretari i Organizatës së Partisë kërkoj që ta merrte fjalën kush dëshironte.

Për një çast u bë heshtje, pastaj u ngrit një dorë, dy... Sekretari ia dha fjalën Sonjës. Ajo tha thjesht e me vendosmëri:

— Unë jam gati të shkoj atje ku të më caktoni ju! Kur u ul, në sallë filluan pëshpëritjet.

I deleguari lëvizi nga vendi dhe diçka i pëshpëriti në vesh sekretarit.

Pas pak i deleguari u ngrit dhe, pasi i hodhi vajzës së re një vështrim dashamirës, plot respekt, i tha:

— Dua të them dy fjalë, të cilat as që kisha ndër mend t'ia thosha Sonjës këtu në mbledhje. Këtë shoqe, me të mbaruar universitetin Ministria e dërgoi në veri të vendit, në një qytet të vogël malor. Atje punoi mirë, duke vënë në shërbim të popullit të gjitha forcat e veta. Tani Ministria e solli përsëri këtu. Me sa di, mjekja Sonja nuk ka as gjashtë muaj që është kthyer andej dhe përsëri u tregua e gatshme. Këtë radhë dëshira e shoqes Sonja për të

shkuar vullnetare nuk do të plotësohet, sepse Ministria ka vendosur ta çojë për specializim.

Kaq tha i deleguari dhe u ul përsëri në vendin e tij.

Salla oshëtiu mbyturazi si ndonjë zgjua bletësh. Sonjës i ishte ndezur fytyra flakë. Shokët dhe shoqet e vështronin me dashuri, kurse ajo nga turpi dhe nga emocioni e kishte ulur kokën dhe nuk guxonte të shikonte njeri në sy.

Në shtëpi Sonja hyri pa u ndierë. Dera e hvrjes ishte e hapur dhe drita e korridorit e ndezur. Dikush kishte ardhur. Ajo, si hoqi pallton, filloi të rregullohej në pasqyrë. Për herë të parë po e vështronte veten në një mënyrë të veçantë. Tani nuk ishte më ajo vajza naive e parrahur nga jeta. Mbarimi i universitetit dhe jeta larg familjes e kishin kalitur. Edhe në fytyrë kishte pësuar ndryshime. Dukej sikur kishte marrë një pamje më serioze.

Veshi i kapi një të qeshur të fortë. Iu duk si e qeshura e Tomorit. Padashur filloi t'i rrihte zemra fort. Kishin kaluar shumë ditë që nuk ishin parë. Sa e kishte marrë malli! Hapi derën dhe hyri brenda. Babai, nëna dhe Tomori u ngritën më këmbë.

— Sonja! — thirri Tomori duke i dalë përpara. Në fytyrë i rrëzëllinte një gaz i pamatë.

— Ç'kemi, Tomor? — e pyeti ajo sikur midis tyre të mos kishte ndodhur asgjë.

— Sonja edhe unë dola vullnetar. Pra do të nisemi bashkë — tha ai. Për një çast vajza shtangu në vend. Nuk dinte se ç'përgjigje t'i jepte. Nëna dhe babai qeshnin të lumtur.

— Nuk po gëzohesh? — e pyeti ai.

— Oh! . . . sigurisht që gëzohem, Tomor, po mua tani për tani po më çojnë për specializim. Dhe, por-sa të mbaroj andej, do të kërkoj të vij atje ku do të jesh ti.

Të gjithë u stepën nga ky lajm i papritur.

— Po ti, Tomor, si ndryshove mendim — e pyeti duke qeshur ajo.

— Po pse, si kujton ti, unë kaq i keq qenkam?... Edhe unë Sonja, mendoj ashtu si ti. Në fillim u rrëmbeva, po pastaj gjykova me gjakftohtësi dhe vendosa të gjeja vendin që më takon. Nuk e pata të lehtë të merrja një vendim të tillë. Letra që më dërgove ti, kritikën e familjes e të shokëve ndikuan shumë tek unë. Dhe mbi të gjitha — tha Tomori duke e vështruar në sy — qe dashuria për ty, Sonja.

MITRALIERJA

Ishin ditë betejash të ashpra, ditë kur partizanët luftonin dhëmb për dhëmb me armikun. Tirana gjëmonte nga krismat. Ishin krismat e fundit që paralajmëronin çlirimin e saj. Edhe ne pionierët mundoheshim të ndihmonim partizanët. Në zonën e çli-ruar disa ia kishin marrë këngës, disa bisedonin. Këngët e bukura më rrëmbyen dhe unë këndova bashkë me ta.

— Ej, pionier! — më ha një partizan i gjatë, me sy të ndritshëm. — Tani shko në shtëpi! U bë vonë dhe prindërit e tu do të bëhen merak.

— S'e kam shtëpinë këtu. Unë kam ardhur të bëhem partizan.

Partizani më përqafoi me dashuri dhe më çoi në komandë.

— Ti do të bëhesh trim — më tha. — Tani rri këtu. Kur të çlirohet Tirana, shko në shtëpi!

Ndenja dy ditë aty, po fillova të mërzhitesha. Vendosa të ikja, meqë shokët e komandës nuk donin të më merrnin si partizan... «Je i vogël» — më thoshin.

Një mbrëmje te dera e komandës pashë një grup të rinjsh me kazma e lopata.

— Ku shkoni? — i pyeta.

— Të ngremë fortifikata dhe të bëjmë llogore.

— A të vij edhe unë me ju?

— Jo, ti je i vogël — thanë ata dhe u nisën drejt vijës së frontit.

Mua më vinte shumë keq që më quanin të vogël. Doja t'u tregoja atyre se mund të bëja diçka, ndaj edhe iu ngjita pas. Pas pak u gjenda prapa një barrikade. Aty do të hapej një kanal për pengimin e tankeve.

Koha ishte e mirë, por e ftohtë. Vetëm në majën e malit të Dajtit vozisnin disa re të bardha.

Dalngadalë dielli perëndoi dhe errësira mbuloi krejt qytetin, i cili tani ndriçohet vetëm nga flakët dhe raketat e ndriçimit, që gjermanët i hidhnin herë pas here.

Nazistët, të futur si minjtë nëpër bunkerë, villnin zjarr. Prapa barrikadës ishin shtrirë disa partizanë, ndërmjet tyre edhe dy vajza. Njëra nga vajzat ishte mitraliere dhe një djalë ndihmësi i saj.

Në errësirën e natës të rinjtë filluan nga puna. Unë i ndihmoja me sa mundja.

Gjermanët na diktuan dhe filluan të gjuanin kundër nesh me mortaja. Shokët e mi u strehuan në një banesë aty pranë, kurse unë vajta pranë partizanëve.

Befas gjermanët e ndërprejnë zjarrin.

— Largohu që këtej, pionier! — më thirri një partizan, që e quanin Kiço.

Unë nuk lëviza nga vendi.

— Le të rrijë — tha mitralierja — se po na vritet kot.

U struka në një qoshe pranë mitralieres.

— Përse nuk u largove me shokët? — më pyeti ajo dhe në zërin e saj dukej një notë qortimi.

Mitralierja kishte një trup të gjatë e të derdhur dhe fytyrë të bukur, megjithëse herë-herë merrte një pamje të rëndë dhe të egër. Këtë e pashë kur ajo u ngrit më këmbë, më përkëdheli flokët dhe më tha:

— Kaq e kam edhe unë vëllanë. Vetëm atë kam. Nëna më ka vdekur, kurse babanë ma kanë vrarë gjermanët.

— Bëhu gati, Albana, se po sulmojnë përsëri nazistët — foli shoqja e saj pak më tej.

— Gati bombat, Selim? — pyeti Kiçoja.

— Gati i kam, shoku komandant.

— Sonte gjermanët, me sa duket, ia kanë vënë syrin sektorit tonë. Por ne nuk do të lejojmë të kalojë këtë këmbë gjermani.

Në këtë çast erdhi ndërlihdësi, i cili diçka i tha Kiços. Ai i hodhi një vështrim të shpejtë Albanës.

— Kemi urdhër që mitralozi me dy shokë vullnetarë të vendoset në atë ndërtesën atje — dhe tregoi me gisht një ndërtesë përballë.

Të pesë partizanët u treguan të gatshëm.

— Atëherë po i caktoj unë.

— Nuk është nevoja, shoku komandant. Mitralozin nuk e lëshoj nga dora — tha Albana.

— Edhe unë nuk shkëputem dot, shoku komandant — ia priti Kujtimi.

— Atëherë nisuni, shokë! Pionierin merreni me vete që të bashkohet me shokët e tij. Kaloni me kujdes, pa u diktuar!

Albana më zuri për dore dhe më tërhoqi pas vetes.

Si kaluam disa shtëpi, më tha:

— Tani largohu nga vija e frontit, vogëlush, se do të vritesh.

Unë nuk u largova, se në atë errësirë të thellë dhe në ato rrugica që po kalonim me siguri do të humbisja. Pastaj, unë kisha dëshirë të bëhesha partizan dhe të luftoja si Albana me mitraloz.

Ndërtesa ishte trikatëshe. Përpara kishte një ballkon, në të cilin Albana vendosi mitralozin.

— Shpejto, Kujtim! Më duket se gjermanët po sulmojnë përsëri.

Dhe me të vërtetë drejt barrikadës po sulmonin një grup gjermanësh.

Albana u shtri pranë mitralozit, kurse Kujtimi, pasi bëri gati municionin, u shtri në krahun tjetër.

— Ti mos ki frikë, vogëlush! — më tha ajo duke më hedhur një vështrim, me të cilin donte të më jepte kurajo.

— Jo, jo — thashë unë.

Ndoshta edhe mund të isha frikësuar pak po, kur pashë atë vajzë që bëhej gati për luftë, më doli frika fare..

— Dua të shtie edhe unë me mitraloz — i thashë pas pak.

Ata të dy vunë buzën në gaz dhe unë e ndjeva veten të fyer. Më dukej sikur ata s'ma varnin fare.

Nga kati i tretë Tirana dukej e zymtë, e ashpër. Përmes saj kalonte vija e frontit. Shtëllunga të mëdha tymi e flake ndriçonin qiellin. Gjermanët të egërsuar, po digjnin e po shkatërronin gjithçka mundnin.

— Po bombat dhe shishet me lëndë djegëse ku janë, Kujtim?

— Janë në arka, Albana.

— Më mirë bjeri këtu pranë! Mbase nuk do të kemi kohë të vemë e t'i marrim gjer atje.

Ndërmjet barrikadës dhe gjermanëve nisi lufta.

Shihej qartë që armiku mundohej ta pushtonte këtë sektor të qytetit. Por në të njëjtën kohë edhe mitra-lozi i Albanës nisi «këngën» e tij. Gjermanët, që nuk e prisnin këtë zjarr të dendur, e ndalën sulmin e tyre. Një pjesë të zjarrit e drejtuan nga ndërtesa ku ishim ne.

Një predhë mortaje ra në ballkon dhe shembi një pjesë të tij.

— Të zbresim shpejt në katin e dytë — tha Albana.

Zbritëm. Por edhe atje nuk qëndruam shumë, pasi gjermanët na sulmuan përsëri. Kati i fundit i ndërtesës dukej më i sigurt. Albana mendoj që mitralozi të vendosej në murin e shembur të oborrit. Dhe kështu u bë.

Nga banesa nxorëm edhe shumë materiale të tjera, të cilat u përdorën si mbrojtje. Unë qëndroja pranë mitralieres, e cila herë pas here më hidhte nga një vështrim të ngrohtë. Kishte kaluar mesi i natës. Errësira çahet nga krismat dhe bataretë. Gjermanët e kishin për zakon të mos luftonin natën. Po kësaj here ishin të detyruar. Në të gjithë sektorët luftimet vazhdonin të ashpra, ndërsa sektori ynë hëpërhë kishte rënë në qetësi. Po kjo nuk zgjati shumë. Një zhurmë tanksi po vinte drejt nesh. Albana hapi e para zjarr. Lufta u ndez e rreptë dhe zgjati më tepër se gjysmë ore. Tanksi armik më së fundi u tërhoq dhe zjarri pushoi. Ndenjëm në pritje një kohë të gjatë.

Befas Albana tha:

— Kujtim, është mirë të shkosh një herë te shokët. Ata ndoshta mendojnë se jemi vrarë. Pastaj mund të të japin ndonjë udhëzim të ri... Po me fishekë si jemi?

— Edhe shumë nuk kemi — tha Kujtimi.

— Atëherë i thuaj Kiços të na japë një arkë me municion.

Unë iu luta Kujtimit të më merrte pas. Në fillim nuk deshi, po pastaj u bind dhe më mori. Tek ecnim rrugës, i thashë:

— Si kështu ti, alamet djali i bindesh një vajze!?

Ai buzëqeshi. Pastaj më hodhi një vështrim, me të cilin sikur donte të më thoshte: «Mbyll gojën, vogëlush, dhe mos fut hundët në punët tona!» Por këtë nuk e tha. Tha vetëm se e kishte sekretare rinie dhe zëvendësskuadërkomandante.

Meqë skuadërkomandanti ishte vrarë, asaj i takonte ta zëvendësonte.

— Albana — tha ai pas pak — i ka shoqet të rralla. Ajo në shumë raste ua ka kaluar dhe burrave.

— Ka vrarë shumë armiq?! — pyeta unë i çuditur.

— Po, po. Mos u çudit — tha ai duke më hedhur dorën krahëve.

Shokët që ishin në barrikadën tjetër me të vërtetë kishin kujtuar se ne ishim vrarë. Prandaj, kur na panë, na u hodhën në qafë.

Nuk qëndruam shumë tek ata, ndonëse kishim dëshirë të bisedonim gjatë mbi luftimet që ishin bërë pak më parë.

U kthyem me të shpejtë tek Albana.

— Kemi urdhër, Albana, që t'i ndalojmë gjermanët me çdo kusht, sepse depërtimi i tyre në thellësi do t'i shkaktojë popullsisë civile dëme të mëdha — i tha Kujtimi asaj.

Në këtë kohë një breshëri mitralozi e përshkoi barrikadën tonë. Unë u hodha disa metra larg dhe

rashë barkas. Plumbat na vërshëllenin mbi kokë, Albana hapi zjarr me mitralozin e saj. Edhe zjarri i shokëve që ndodheshin në barrikadën tjetër që i fortë.

— Shiritin tjetër, Kujtim! — thirri Albana.

Unë në çast u gjenda pranë mitralozit dhe desha ta mposhtja tronditjen. Kujtimi ishte shtrirë pak më tej. Unë nuk po kuptoja përse po qëndronte ashtu.

Errësira nuk na lejonte të shihnim mirë. Albana më hodhi një vështrim të shpejtë. Pastaj kërkoi me sy Kujtimin, i cili nuk po lëvizte fare nga vendi.

— Kujtim! — thirri ajo.

Por nuk mori asnjë përgjigje.

Atëherë u sulëm të dy pranë tij. Për fat nazistët e pushuan zjarrin. Albana i thirri dhe e tundi disa herë. Më në fund Kujtimi hapi sytë.

— Çfarë ke, Kujtim? — e pyeti ajo.

— Dëgjo Albana! — tha ai me zë të shuar. — Jam plagosur rëndë dhe...

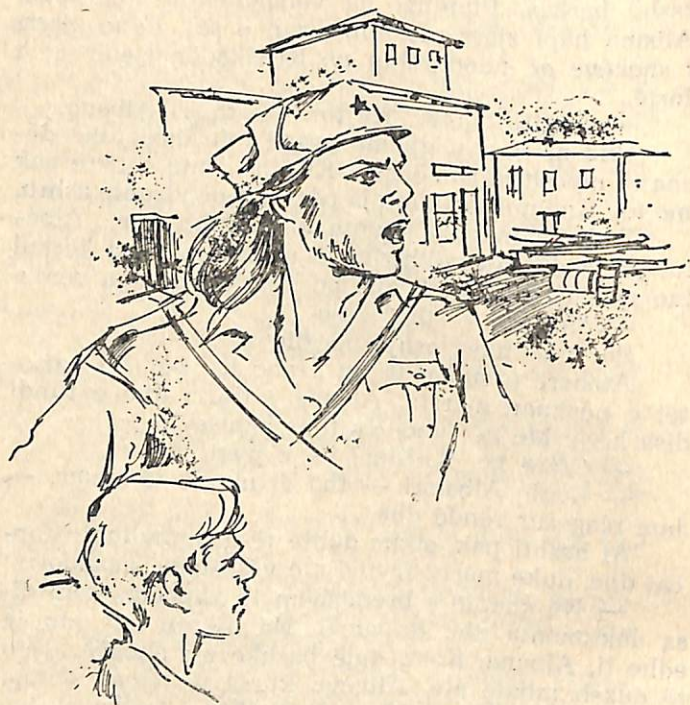
Ai heshti pak, sikur donte të grumbullonte forcat dhe, duke marrë frymë me vështirësi, vazhdoi:

— Në xhepin e brendshëm të xhaketës kam disa dokumenta dhe fotografi. Në njërën nga ato je edhe ti, Albana. Kemi dalë bashkë me shokët... Po të duash mbaje atë, Albana, kurse të tjerat, dor... dorëzoi në... komandë... gjithashtu... Alba...

Kujtimi nuk mundi të fliste më. Vdekja ia mori fjalët nga goja.

Albana lëshoi një britmë të mbytur, që shprehte dhimbje për shokun. Me hidhërim të madh ajo filloi t'i fshinte fytyrën e përgjakur e të nxirë nga tymi i barotit. Pastaj mori dokumentat e fotografitë dhe i vuri në xhep.

Një raketë ndriçoi vendin përreth. Ajo u ngrit

përnjëherësh më këmbë. Nën dritën e zbetë të raketës që varej mbi kokat tona sikur të ishte një zjarr i shkëputur nga qielli, pashë fytyrën e saj të ndryshuar. Sytë e zez shprehnin një urrejtje të madhe.

— Shtrihu Albana! Shtrihu shpejt, se do të vri-tesh! — i thashë si një partizan i vërtetë.

Ajo u shtri. Tani kishim mbetur vetëm ne të dy. Në këtë kohë dëgjuam zhurmën e tanksit. Gjer-

manët po sulmonin përsëri. Albana bëri gati mitralozin. Kurse unë fillova t'i vija në ndihmë, duke mbajtur shiritin e fishekëve, ashtu siç bënte edhe Kujtimi.

— Hë, ashtu, shumë mirë! — thosh ajo duke më hedhur vështrime të shpejta.

Dhe mitralozi gjerman «Shars» filloi të lëshonte zjarr mbi zotërit e tij. Tanksi vazhdonte të shtinte me tërbim kundër kësaj barrikade të vogël, që mbrohej me trimëri nga një vajzë dhe një pionier.

Ndoshta gjermanët mendonin se ne ishim shumë. Për këtë ata nuk guxonin të shkonin më tej.

Albana nuk e pushonte zjarrin dhe herë pas here më vështronte mua. Kishte frikë se mos vritesha. Por unë isha strukur mirë pas një guri të madh.

Nazistët për një çast heshtën. Heshti edhe mitralozi ynë. Kurse shokët që ishin në barrikadën tjetër vazhdonin luftën. Dëgjoheshin të shtëna armësh në të gjithë frontin. Gjermanët donin me çdo kusht të siguronin tërheqjen. Pas pak ata filluan përsëri të shtinin, këtë radhë me një zjarr edhe më të fortë. Albana dhe unë u bëmë rrafsh me tokën. Plumbat hidhnin valle mbi kokat tona. Pastaj zjarri gjerman heshti papritur ashtu siç kishte filluar. Albana u mat të shtinte me mitraloz, por ndërroi mendim.

— Pionier — thirri ajo — afro pak ato shisheet!

Ishin shishe me lëndë djegëse. Tanksi ecte ngadalë, si ndonjë përbindsh, duke vjellë predha të mitralozit të rëndë. Errësira nuk na lejonte të përcaktonim drejt largësinë. Albana hodhi një shishe me lëndë djegëse, por pa rezultat. Tanksi duhej lënë të afrohej edhe më. Edhe barrikada ku ishin shokët

kishte heshtur. Ndoshta edhe ata prisnin që tanksi të afrohej më tepër.

— Të hedhim tjetrën — tha ajo.

Papritur një bombë dore plasi para barrikadës. duke bërë një zhurmë shurdhuese.

— Aha, maskarenjtë! Qenkan afruar! — tha Albana duke hedhur edhe ajo një bombë.

Në këtë çast një plumb e mori në krah. Partizania e re u ngrys në fytyrë, më shikoi drejt në sy dhe, pa e zgjatur, me fytyrë të egërsuar, u bë gati për të qëlluar. Por fishekët i qenë mbaruar.

— Po na mbarohen edhe bombat — i thashë.

U kthye nga unë dhe, duke më përkëdhelur flokët, më tha:

— Trimi i motrës!

Pas pak nxori nga xhepi dokumentin e Kujtimit e dokumentin e saj dhe m'i dha mua; vuri në gjoks dy bomba që i kishin mbetur, rrëmbeu të dyja shishet me lëndë djegëse dhe me një qëndrim të vendosur u drejtua nga tanksi.

Unë u hutova, s'dija se ç't'i thosha. Iu luta të shtrihej, por nuk më dëgjoi. Kapërceu barrikadën dhe, si ata trimat e rrallë, që luftojnë më këmbë, thirri:

— Para, partizanë! Hakmarrje!

Zërin e saj e mbuloi krisma e armëve. Tani sulmi vazhdonte në të gjithë frontin. Luftohej shtëpi më shtëpi, rrugë më rrugë dhe në disa raste trup me trup.

Aty nga mëngjesi lufta pushoi. Dëgjohej tek-tuk ndonjë e shtënë.

Kur dita kishte zbardhur, erdhi Kiçoja me një grup partizanësh të tjerë. Pas pak, tre partizanë so-

llën trupin e Albanës dhe e vendosën pranë trupit të Kujtimit.

Të gjithë shokët hoqën kapat, dhe ashtu kokulur qëndruan në heshtje. Po në këtë kohë heshtja u thye nga një partizan, i cili thirri me zë të lartë:

— Shokë! Tirana u çlirua! Gjermanët u dorëzuan!

Mua më rodhën lotët. Këqoja më vështroi, ngrysi vetullat e tij të trasha dhe më tha:

— Trimat as qajnë, as nuk qahen!

PASQYRA E LËNDËS

	Faqe
Pajtimi	3
Tranxha e re	13
Tregimi i një veterani	26
Zetoristi	43
Anila	57
Fshati i fundit	70
Shokët	90
Sonja	96
Mitralierja	105